

1. Boffeck / Joh. Gottl. / Diff. de cultu flumi-
num, Lipsiæ 1740.
2. Breithaupt / Joh. Gust. / Dissertatio de
incrementis in vino et in malo, Halle
1710.
3. ————— / sentas III de heresi, Halle 1697.
4. Budder / Joh. Franc. / Diff. de fragrantia
Christi, jena 1712.
5. ————— / ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΚΡΙΒΕΙΑΣ in
vita christiana, jena 1707.
6. ————— / de libertate cogitandi, jena 1715.
7. Burmanni / Joh. Eberh. / Diff. de fide
salvifica, Helmst. 1682.
8. Carpzov / Joh. Bened. / Diff. de shuppa
Hebræorum, 1710.
9. ————— / Diff. de religione quietista-
rum, Lipsiæ 1687.
10. Carpzov / Joh. Gottl. / Diff. de anno Jobe,
lib. secundum disciplinam Hebræo-
rum, Lipsiæ 1730.

- 11 Chemnitz, Chrys. Diss. de S. Coena, Jenae 1707.
- 12 ——— Diss. de persona et libro Jobi, Jenae
1665.
- 13 ——— Diss. de gratuita justificatione ho-
minis peccatoris coram Deo, Jenae 1734.
- 14 Chludow, Joh. Mart. Diss. adversus Lamin-
dam spirituum vincticans Methodum Cran-
gelicorum, in inquirenda veritate Aelista,
Wittemb. 1717.
- 15 ——— Diss. de Israelis in sua religione Con-
stantia, Wittemb. 1717.
- 16 ——— Diss. de spolia Sacerdotum in fideles
commissa, Wittemb. 1717.
- 17 ——— Diss. de fide simplici, Wittemb. 1714.
- 18 ——— Diss. de significatione voculae
τοϋτο, Wittemb. 1715.
- 19 ——— Diss. de methodo concionandi Christi
Wittemb. 1724.
- 20 ——— Diss. de introversione hominis in se
ipsum, cum vera tum sanatica, Wittemb.
1723.
- 21 ——— Diss. de sanctis poireticanis non sanctis
Wittemb. 1719.
- 22 ——— Diss. de persona Christi, Wittemb. 1722.
- 23 ——— Diss. de promovendis commodis
Civitate Lutherana, Wittemb. 1718.
- 24 ~~Supponit~~ Diss. de Ecclesia sup. Episc.
copis viduis non viduas, Wittemb. 1720.
- 25 Christ, Joh. Fried. Diss. de cultu glorio.
Le Supremis stemini quibus Christo
exhibendo, Jenae 1723.

- 26 Christiani s. Dav. s. Diff. de reprobato
Syncretismo, Gissa 1686.
- 27 Clauswitz s. Bened. Gott. s. Diff. de analogia
pentecoster V. et N. S. Halle 1779.
- 28 Conradi s. Christ. Willh. s. Acta pauli
Ephesia ante tumultum Demetrij
considerata, 1770.
- 29 Cotta s. Joh. Frid. s. Diff. de contentione
Eccle. Rom. de attritione, ~~Quat.~~
- 30 Cramer s. Joh. Frid. s. Diff. quia paulus
in Synedrio verba facientem
sustit. Jenae 1735.

ד"ר

DISSERTATIO THEOLOGICA
DE

**PROMOVENDIS COMMODIS
ECCLESIAE EVANGELICO-
LUTHERANÆ,**

QUA SIMUL
TERATOLOGIÆ ALB. RIPERI,
IN SCRIPTO
MOSES DEUS AARONIS PROLATÆ, REFELLUNTUR

QUAM
SUB PRÆSIDIO
VIRI SUMME VENERABILIS

DN. MARTINI CHLADENII

S. THEOL. DOCT. EJUSD. PROF. PUBL. ORDIN. ALUMNORUM
REGIO-ELECTORALIIUM EPHORI. ORD. ITEM THEOLOG.

H. T. DECANI,

*PATRONI, FAUTORIS, ET STUDIORUM SUORUM
AMPLIFICATORIS, OLIM HOSPITIS*

OMNI, QUO DECET, CULTU PROSEQUENDI
E CATHEDRA D. LUTHERI

D. XXIX. MART. A. MDCCXVIII.

DISCUTIENDAM PROPONET

HENRICUS JOHANNES BÜTEMEISTER,
CELLENSIS

ART. MAG. ET S. TH. CULT.

WITTENBERGÆ EX TYPOGRAPHO FINGELIANO.

DISSERTATIO THEOLOGICA

PROMOVENDIS COMMODIS
ECCLIAE EVANGELICO-
LUTHERANAE

TERATOLOGIAE ABB. R. P. P. P.

MORS DEUS AARONIS PROPHETA REVELLUNTUR

M

DR. MARTINI OHLADENII
REGIO ELECTORALIS BRUNNENSIS ORDINIS THEOLOG.

PATRONI PATRIS ET STUDIORUM SUIORUM

OMNI QDO DEBITO CURA PROSEQUIENDI
E. CATHOLICA D. LUTHERI

HENRIGUSIO HANNEB. BUTEMEISTER.

WITTENBERGAE EX TYPOGRAFIA P. P. P.

DE
COMMODIS
ECCLESIAE EVANGELICO
LUTHERANÆ
PROMOVENDIS.

Prefamen.

Memoria instaurata, atque tenebris in lucem restituta religionis purioris per MEGALAN-DRUM D. LUTHERUM (quem omnes boni ἱθαμάταν καὶ ἡγάπησαν,) superiori anno renovata, pios quosque id jubet, ut non solum pro clementer servata Ecclesia nostra gratias immortali Deo persolvant devotas, proque ejus salute futura pia fundant vota, verum etiam quovis modo, vel re, vel consiliis, ipsaque vita, Sionis Evangelici salutem studeant promovere. Quo proinde faciunt; quæ huc usque Jubilæi Lutherani causâ & occasione, evulgata non languido fervore prodiere scripta. Hinc nihil obstat, quo minus & ego, vires exploraturus ingenii, salutaris illius temporis memor, ejusmodi seligam argumentum, quo me pietatis officio fungi posse credidi. Nec etiam academico elaborando specimini congruum magis quicquam videbatur, quam quod ejus, in qua, Deo indulgente, sacra peragimus, religionis, respiceret incrementa: cum non minor sit virtus, quam quaerere, parta tueri: atque huc cogitationes, huc

A

con-

consilia dirigere oporteat unumquemque, qui beneficiorum, ex vero redundantium cultu, immemor atque ingratus noluerit haberi. Hinc, divino Numine clementer annuente, de ratione, modoque commoda status Ecclesiae nostrae promovendi, eumque ad perfectiorem conditionem provehendi, sum acturus. Adfit igitur ceptis, faxitque, ut haec aliave consilia in nominis ipsius gloriam, ceterisque purioris cedant emolumentum! Lector vero aequus & prudens, me singula, quae de hoc dici possunt argumento, non esse allaturum, conjecerit facile, cum in materia hacce tum antecessores viderim paucos; tum etiam multa, praeterpam meditationem, iudicium quoque multo ac diuturno rerum usu subactum, requirant, quae iccirco viris potius gravibus, & aetate & sapientia me longe superioribus, ea, qua par est, relinquo modestia.

§. I.

CUm vero de Ecclesiae nostrae promovendis bonis disserere instituo, locum plane relinquo nullum novis Ecclesiae perturbatoribus, qui spiritu ducti fanatico atque satis turbulento, somnia sua obrudere, adeoque ipsa fidei nostrae dogmata mutare, & in aliam formam componere sunt moliri. Missitarunt isti passim corruptionem in ipsis articulis fidei atque credendis latentem, & non mores tantum, sed doctrinam quoque Lutheranorum egere adhuc reformatione, affirmare non erubuerunt: in quibus vero nunc non occupabor refellendis, cum strenue id fecerint puritati Evangelicae studentes Theologi. Videatur B. D. IOH. GEORG. NEU-

MAN.

ECCLESIAE EVANGELICO-LUTHERANÆ 3

MANNI *dissert. de reformatismo Ecclesia nostra intentato, chiliafmo subtilissimo subjuncta p. ejusd. 199. Chiliafmo subtiliss. p. 227. Ejusd. Programm. Acadm. XIV. De praxextu abusuum, quo innovandi pruritum exculpere soleant fanatici. S. R. D. GOTTLIEB WERNSDORFII Indifferentismi Religionum Diss. 4. impr. p. 285. ubi Fridlibii abunde detegit nugas. Quibus jungantur MAGNIS. DOMINI PRÆSID. Vindicia Reformationis Lutheri p. impr. 64. ubi Reformationem Lutheri nihil papæ fermento infectum retinuisse, adversus secus sentientes satis demonstravit. Unicum hocce monebo, methodum eos adhibere præposteram, modisque legitimis, atque rationibus æquis salutis Ecclesiæ non prospicere, sed, ut eam perfundent, penitus laborare. Huc enim spectant inter alia Babelis nomina, quibus illam traducunt, & tantum non risui exponunt; quod in primis pudendum in modum & sine mente fecit G. ARNOLDUS in *Heresiologia* P. 2. Lib. 17. §. 29. p. 772. (cujus conferatur index Hares. sub voce *Lutherani*) refutatus jamdudum velut in antecessum ab ipso D. SPENERO, qui jam ante motus Pietisticos factus, Babelis nomen Ecclesiæ nostræ non convenire atque ad abstinendum ab eo, & querelas sobrie instituendas suos commonefecerat, in libello: *von Mißbrauch und Brauch der Klagen uber das verdorbene Christenthum* A. 1685. edito. Pertinent huc desiderata & defectus, in quibus designandis nulla hæctenus ratione inter ipsos potuit conveniri. Consentiant igitur prius illi inter sese, deinde vero & rationem reformatandi, & normam futurarum conficiant doctrinarum, quo sic, numne, ea medendi ratio veneno, quod irrepsisse putant, major, num potius hoc ipsum pharmacum sit virulentum, appareat. Quamdiu vero ex illis*

alius hæc, alius præscribit alia, nec morbum verum, ejusque naturam genuinam indicare possunt, quis sanæ mentis hæc sibi invicem contraria elegerit & approbaverit media? Evangelicæ interea nostræ doctrinæ *αὐθεντία* erit inconcussa, homines vero ejusmodi *ἰδιώματα*, pietatis larva induti, observent illud, quod singulare illud Ecclesiæ nostræ lumen, D. J. C. DANHAUERUS opposuit Pontificiis Theol. Conf. Tom. I. p. 938. *Vincite argumentis: probate hæresin prius: tunc accusate, conscientias ad ἀποκατάστασιν usque pervincite, si perviceritis, myriades animarum sua sponte ad vestra vota fluent; scepero veritatis nemo facile gravis erit futurus. Sin cedant Deo & veritati!*

§. II.

Doctrinarum sic missa & rejecta repurgatione, tanquam non necessaria & absurda, admittimus promotionem, commodorum, quoad earum ratione fructus & effectus, amplificationem, atque externos præterea in ecclesia Dei successus. Isti vero intempestive cœtum nostrum lacerantes, ne sic quidem, quod volunt, habent. Vulgatius quidem nihil est, quam ut ecclesiastica instituta, quæ suis imprimis conatibus putant adversa, reliquiarum papatus traducant nomine, quæ objectio apud imperitiores tantam vim habet, ut hanc solam ad vocem obhorrescentes quasi, reformident rem papatus insinulatam. Ast laetæ anguis in herba! Sunt enim plerumque, qui ecclesiam nostram ita accusant, ordinis omnis recepti admodum pertæsi, hinc solet fieri, ut quæ jure nequeunt repudiare, verbis & nominibus odiosis aliis reddere laborent detestanda. Cum vero sit sapientis, rebus, non
solis

solis verbis metitari objecta: Intimius paululum, atque penitius inspiciamus calumniæ hujus fundamenta. Reliquiæ illæ Papatus, quas prætendunt, sunt vel repudiandæ, vel admittendæ: Si statuatur prius, cum per se mala sint fugienda, a Lutheranis quoque ejusmodi sunt abolendæ reliquiæ; accusasse vero hic non sufficit: si vero posterius, minime apparet, cur res in se laudabiles vel indifferentes, solam eam ob causam, quod cum Papatu communes easdem habemus, sint fugienda: cum virtus etiam in hoste sit laudanda, colenda atque imitanda. Habemus etiam hac ratione reliquias ex Gentilismo & Judaismo, quas tamen ideo reprobare, foret incongruum. Insimulatores isti Ecclesiæ nostræ alieni mihi non videntur ab iis, qui parallelismum religionis purioris in quibusdam cum aliqua impura inveniētes, mirum quantum se objecisse putant. Rident hinc omnes solide in Theologia fundati, conatus JOHANNIS SCHEFFLERI, Jesuitæ, in sic dicta *Turckenschrifti*, qui Lutheranos cum Turcis in quibusdam convenire, multa demonstrare conatus est opera, nihil tamen sic obrinuit. Qua ratione excipi merentur ii omnes, qui ex ejusmodi, in ritibus, sic dictis reliquiis papatus, papisticam nostram arguunt ecclesiæ: atque hos inter præsertim apparet ARNOLDUS, qui sine mente, per ritus & ceremonias antichristianismum & Papismum suffuciri pronunciat, Hæres. P. I. p. 36. 37. Cum autem & materia ista satis jam sit exposita a Theologis aliis ecclesiæ nostræ, orthodoxæ veritatis defensoribus, prolixior hic non ero. Illud tantum addo, bene facta & sapienter instituta ab aliis merito retineri, cum etiam in rebus, quæ ad externa pertinebant, & mutatione indi-

gebant, non tamen præpostere gerendum esse negotium, vel a ritibus abrogandis initium esse faciendum, & exemplo & scripto declaraverit ὁ Θεοδιδαντος ἡ ἀνεργα-
 τῆς ἀπὸ τῶν Apostolus PAULUS; exemplo, dum nullam
 aliam ob causam Timotheum circumcidit; Act. XVI, 3.
 scripto autem, dum Corinthios præsentibus Judæis &
 infirmioribus voluit abstunere ab idolothytiis. 1. Cor.
 VIII. Quo etiam ista, quæ Apostolus JACOBUS minor,
 filius Alphæi, Matth. X, 3. (major, frater Johannis, jam
 Act. XII, 2. ab Herode erat trucidatus,) in concilio Apo-
 stolico Hierosolymitano primo de idolothytiis & suffo-
 catis inculcavit, sunt referenda, sec. Act. XV, 19. 20.
 Tantum igitur abest, ut quæ cum Pontificiis habemus
 communia, hacce solum ex causa veniant repudian-
 da. Habemus nos reliquias antiquitatis per Papatum,
 quatenus hic ritus innocentes, veritatem & pietatem
 non omnem potuit amoliri, non vero Papatus ipsi-
 us reliquias. *Quemadmodum leges, eleganter monet*
 D. D. GOTTLIEB WERNSDORFIUS Commentat. de
 Indifferent. Religionum p. 468. *a tyranno quidem ci-
 vibus obtrusa, sed illo tamen ejecto, libere ab his reten-
 ta, non amplius sunt tyrannica, dummodo cum lege natura,
 & recta ratione consentiant; ita nec ritus a Papa quidem
 introducti, sed illius excusso jugo libere a nobis retenti, cum
 nec verbo Dei, nec recta rationi repugnent, pro entibus Au-
 ti-Christi, & Papatus reliquiis sunt habendi.*

§. III.

Verum enim vero saniora, cum illæ, quod ex di-
 ctis apparet, reformandi methodi, quas Ecclesia per-
 turbatores obtrudere allaborant, impiæ ex parte, aut
 certe alienæ sint & intemptiva, saniora inquam, non
 defunt

desunt religionem evangelicam ad floridiorem statum perducendi media, quæ ad duas referenda erunt classes, quarum altera de rebus, quæ ad religionem quomodocunque pertinent, altera de iis, quæ ipsam directe ingrediuntur, dispicit. Priorem quod attinet classem, alienum minime est a scopo, de iis etiam agere, quæ sacra in se quidem non sunt, quorum tamen perverfa & depravata constitutio ipsam Ecclesiam externam, imo & suo modo internam, faciem reddere valent deteriorem. Nancum diversi in Ecclesia reperiantur status, omnes item disciplinas cum Theologia esse conjunctas, cumque eadem jungi oportere, neminem lateat, quis ex florenti statu & disciplinarum conditione, insignes in Ecclesiam redundare fructus, dubitaverit affirmare? Vulgatissima statuum publicorum est divisio, in secularem & ecclesiasticum; civilem vel politicum, & sacrum, economico simul subordinato: quam licet sint, qui multa impugnent opera, non tamen est cur repudiemus. Quod enim in Republica alia sunt civilia negotia, alia in Ecclesia sacra, siquidem omnibus omnia in tanta hominum multitudine velle committere, imprudentiam argueret & imperitiam, patet inde diversorum statuum fundamentum. Cum itaque publice probatus ordo rerum sacrarum antistites a civilium rerum segreget gubernatoribus, hæc non temere convellenda esse instituta, extra omnem dubitationis aleam est positum. Dispiciendum potius, qua ratione res ecclesiastica, & brachio seculari illo instructa, possit confirmari: cuius autem felicitatis nervus in utriusque status ponendus est harmonia, eaque verbo Dei conveniente. Acute de his judicavit acutissimus ecclesie nostræ Theologus

§ DE PROMOVENDIS COMMODIS

ogus D. J. C. DANHAUERUS, Theol. Consc. Tom. I. pag. 1031. *Caritas hierarchias, politicam & ecclesiasticam in se conjunxit, ut licet formaliter sint diversissima, in praxi tamen & usu non facile divelli queant, sed mutua gaudeant harmonia. Ministerium os est, (non effrene, sed moderatum) sui magistratus, ut Aaron Moysi, &c.*

§. IV.

Ad priorem porro recensendus est classis status academicus, qui fere civilem inter & Ecclesiasticum medius est, utriusque certe quasi fons: a cuius itaque bona felicitque dispositione & constitutione multa dependent ecclesiae salutaria, ex depravatione vero earundem maximae propullulant in ecclesiam calamitates. Unde de ipsarum quidem promovendis commodis cogitarunt jam nonnulli, consiliaque eo facientia dederunt, quo spectat JOH. MATTHIAE MEYFARTI scriptum *von Verbesserung der Academien*, ERASMI SARCERII monita de Academis, in libro *von Mitteln und Wegen die rechte Religion zu erhalten und zu befördern*, qui liber ex prudentiae sacrae penetrabilibus depromptus, plurium manibus & oculis nostra aetate obvis esse debebat. vid. etiam CONRADUS FRIEDLIUS, Prof. olim Gryphiswald. in libr. de custodiendo jure sacro, levandoque statu ecclesiastico. Cap. VII. s. 19. sq. fol. X. -- XXI. Quorum tamen meditata relinquentes in medio, pauca, quae propria suggerit mens, afferemus. Non vero existimamus, sentinam omnium in Academia defectuum omnem, in solo latere pietatis neglectu, uti nonnemo haud ita pridem in vicinia publice in meditationibus de Academiarum reformatione probare fuit annisus. Florem quidem & benedictionem Acade-

Academiarum pietatem reddere illustriorem, & in multis eam desiderari agnoscimus, sed pietatem (quod ille sensit,) partim ex sola praxi externa vitæ, superstitiose non raro, & nonnunquam hypocritice actæ, esse dijudicandam, partim omne in Academiis absolvere punctum, aut in docentibus omnem residere culpam, negamus: cum pleraque a longe profundiori origine & radice sint repetenda: plura etiam alia subsint mala, quæ academiarum statum corrumpunt, quorum nonnulla externæ Academiarum faciei adherent, quædam vero interna sunt, ipsasque doctrinas spectant & scientias. Hoc ipsum est, quod, cum aliquando desideraret in Academiis pietatem SPENERUS, illudque inter pia desideria non solum, quod tolerandum fuisset, verum etiam inter accusationum momenta, de quibus Academiæ conveniebat, & docentibus omnem culpam tribuebat, referret, responsi loco a Viro prudenti JOACHIMO STOLLIO tulerat; qui in consultatione sua ad desideria illa, prudenter & erudite, sequentem in modum reponit: *Hie fehlts. Wo steckt? Vieles, aber in Vergleichung das wenigste, hinter der Academischen Catheder! die Wurtzel des Verderbens steckt in der verderbten Hauszucht: & porro: Mich wundert in Arbeit, daß noch durch sondre Gnade Gottes und ausserordentlichen Seegen, so diesen officinis beywohnet, so viel menschliches in solche, (wie wohl dem Höchsten sey Danck nicht alle, jedoch) meistentheils auffgelauffene Erdschwämme gepflantzet werden kan. Quæ porro differit, pariter cum judicio scripta sunt, & magnam partem accusationum ab Academiis amoluntur p 338. sq.*

§. V.

Extra omnem dubitationis aleam est positum,
 B acade

academiarum florem quam maxime promoveri, si genuina & in discendo ac docendo observetur methodus. Obstat hinc Academiarum commodis, quod factis multi e scholis & Gymnasiis in Academiis transeuntes, & in alienum velut orbem delati, in studiis tractandis vitæque rationibus oblatam amplectuntur licentiam: quæ in scholis didicerant, reformidant deinde, & neque pietati, neque sanæ amplius litant doctrinæ. Vid. de his malis JOACH. STOLLII ante allegati *epicrisis in pia Speneri desideria*, eor. p. 33. & J. C. DANHAUERI *Homil. Acad. Part. 2. p. 636. & 639.* Illic, quod non parum ad religionis puræ facit conservationem, vid. ERASM. SARCERIUS *von Mitteln und Wegen die wahre Religion zu befördern* fol. VI. omnes, cuicumque demum subscripserint scientiæ, ad discenda & tenenda, salutaris doctrinæ fundamenta compelluntur; in academiis vero nonnisi sacra per omnem vitam tractaturi, Theologiæ dant operam; hæc causa interdum omnino malorum, quod factis multi, meliorum consiliorum contemtores, tandem sibi solis sapiunt & quæcunque ipsis bona videntur, aliis vicissim obrudunt. Præstaret itaque, si alias artes, disciplinasque nemo coleret, nisi simul in cognitione doctrinæ sanioris fecerit profectus, hujusque dederit specimina, nullum enim est dubium, quin sic numero auferentur pii & sacris rebus faventiores viri, etiam in statu non viventes ecclesiastico.

S. VI.

Aliam hic quidem Academiis ad floridiorem statum perducendi GODOFR. ARNOLDUS, omnis ac nullius religionis vir, iniisset viam, si ipsi facta fuisset potestas, utpote quam historicafter ille non obscure *in historia sua monstrosa Ecclesiastico-Heresiologica, nullo id nomen jure tuente*

(in

(in qua præ aliis defuit sapere,) delineat P. II, Lib. XVI. Cap. X. Illa tamen ea, quæ a sanioribus premi possit, non est; Præter enim πῆθος iniqui hujus censoris & hæreticæ pravitatis defensoris ψευδος, quod fere ubique committit, quo a singulari ad universale concludit, lectorique imperito fraudulentè glaucoma ob oculos objicere molitur, tot in ea methodo, ut numerum admittere non videantur, falsa reperiuntur & incongrua. Ut quando bonas literas tantum non plane cupit sublatas, & MELANCHTHONEM iis annumerat, qui in vocum elementis veram olim quasvissent felicitatem, quando ex multitudine eruditorum, multitudinem (ex illo, gelehrte, verkehrte,) arguit perverforum; quando Henricum, Ducem Saxoniam, ob id reprehendit, quod filios in scholam miserit Fribergensem ad legendum Livium, malam enim mentem ista sapiunt omnia. Fanaticus ille salutis futuræ publicæ, siquidem in pietate fuissent edocti, multo consultum fuisse rectius existimat, inepte profus a lecto Livio ad pietatem concludens neglectam. Norunt peritiores, pietatem non solam, sed & civilem doctrinam, quæ politica ars facilius, quam ex historiis, vix hauritur, fulcra esse reipublicæ. Es ist nicht gnung zum Regiment, inquit LUTHERUS Tom. IV. Altenb. fol. 585. vel T. V. Witteb. fol. 207. fromm seyn, ein Esel ist auch fromm. Es gehöret dazu Geschicklichkeit und Erfahrung: Man findet einen der fromm ist, doch kaum kan fünffe zählen. Wer regieren soll, dem muß es nicht fehlen an Vernunft, Weisheit, Klugheit, Sinn und Witz, will er anders nicht grossen Schaden thun im Regiment. Urget item ARNOLDUS, ethnicam philosophicam (ubi inprimis ethnica epitheto ludit, remque exaggerat,) in Academiis maxime habitam fuisse necessariam: quasi vero etiam illic non aliquid sanè deprehensum fuerit, quod testari possit, quousque rationis aut usus aut abusus

fus potuerit pertingere, in hominibus divinæ revelati-
 onis lumine non collustratis. Unde non apparet, cur
 Philosophia ethnica, remotis falsis, & quatenus vera
 & bona suggerit, non sit colenda, tametsi illam cum
 HENRICO ERNSTIO *diff. de vera Philosophia* remotam cupi-
 at Arnoldus. Quod enim ethnicam, qua ethnicam
 & falsam, tanquam ducem secuti sint & sequantur in
 scholis & Academiis præfecti, major omni calumnia
 rejicit experientia. *Homerum ad colendam linguam græcam,*
atque epistolam Pauli ad Titum, ad hauriendas inde verita-
tes divinas, prælegere: Terentium post catechismum ad mor-
rum institutionem commendare, quod utrumque fecit ful-
gidissimum illud Germaniæ lumen PHILIPPUS ME-
LANCHTHON, nulla eget animadversione, siquidem il-
lud sine sacrorum & divinorum librorum autoritatis
diminutione fieri queat. Mirum, quod non & Mega-
landri LUTHERI operam Coburgi in exornandis fabu-
lis sapientiæ sale conditis Æsopæis, referente id Mathe-
so in hist. Luth. concion. 9. p. 98. taxavit criticulus. Mitti-
mus reliqua, quæ iniqua scripsit & absona fanaticorum
iste promachus, fluctus in simpulo excitans, ne istius
aliquid tribuere videamur objectionibus. Poterat Ar-
noldum vel solus LUTHERUS compefcere, qui T. II. At-
zenb. p. 808. in Scripto an die Bürgemeister und Rathsber-
ren aller Städte Deutsches Landes, linguarum Latina, Græ-
ce aliarumque cultum multis argumentis gravissimis que com-
 mendat: Wenn kein anderer Nutzen der Sprachen wäre, sol-
te uns doch das billich erfreuen und anzünden, daßes eine
edle feine Gabe Gottes ist, damit uns Deutschen Gott itzt
so reichlich fast über alle Lande heimsuchet und begabet. Man
seheth nicht viel, daß der Teuffel dieselben hätte lassen durch
die hohen Schulen und Klöster aufkommen, ja sie haben alle-
zeit

zeit uffs höchste dawider getobet und toben auch noch, denn der Teuffel roch den Braten wol, wo die Sprachen herfür kämen, würde sein Reich ein Fach gewinnen, daß er nicht könnte leicht wieder zustopffen. Weil er nun nicht hat mögen wehren, daß sie herfür kämen, dencket er doch sie nun also schmall zu halten, daß sie von ihnen selbst wieder sollen vergeben und fallen. Diese bösen Tück des Teuffels sehen unser gar wenig, liebe Herrn. Drum liebe Deutschen laffet uns hier die Augen aufthun, Gott dancken für diß edle Kleinod und fest drob halten, daß es uns nicht wieder entzucket werde, und der Teuffel nicht seinen Muthwillen büße. *Longe hæc maturiora sunt, quam quæ immaturo judicio scripsit Arnoldus.*

§. VII.

Si progrediamur ad emolumenta, ex ipsa disciplinarum constitutione ad Ecclesiam Dei promanantia, nemo, Ecclesie ipsi bene cupiens, nisi forsan sit spiritu vertiginis agitatus, summaque inis miscens Arnoldus, facile negabit, intimiorem omnium eruditionis partium cum Theologia esse nexum, hancque ab illis adjuvari quam maxime, sed cogitabit potius de iis colendis, promovendis, perficiendisque. Ut nonnulla de hocce afferamus nexu, quod ad historiam attinet, cum ejusdem, in primis ecclesiasticæ, fructus & usus non is saltem sit, ut fata religionum externa, nomina præfulum & virorum ecclesiasticorum, molimina Pontificum Romanorum & hæreticorum animo imbibiti possint, nam si quis in superficiali hac cognitione subsistit, hoc tantum est, ut non nesciatur, scire aliquid; sed usus præcipuus hic sit, ut omnis, ita præcipue ecclesiasticæ historiæ, ut eam, quæ in similibus qualia in historia traduntur, requiritur negotiis, in-

acquiramus prudentiam, quis non videt, maximum historiae ecclesiasticae ad promovenda Ecclesiae com-
moda esse usum, cum ejusdem cultor exinde, qua
ratione hanc vel illam cautionem, a praxi histori-
ca suppeditatam, aliquando in Ecclesiae vertere queat
commodum, cognoscat. Qua in re ducem habemus
Spiritus S. qui non saltem doctrinas suas proposuit,
verum etiam historiis perpetuis illustravit, imo has
ipsas nonnullas in articulorum fidei numero haberi
voluit, uti reliquas nihilominus credendorum titulo
complectimur. Unde ad omnes historiarum eventus
& momenta ex praescripto Syracidis C. XXXIX, 2. at-
tendit Theologus, & quae ab Historicis narrantur vel
annotantur, in usus sacros convertit. *Ex historia, in-*
quit S. R. Abbas JOH. ANDR. SCHMIDIUS, tot tanque
utilitates in omnem Theologiae ambitum derivantur, ut ma-
nifesto appareat, sine ea neminem felici progredi pede, imo se
progredi velit, ubique herere. Facit illa ad Theologiae scien-
tiam, cum nihil dicatur, quod non dictum sit prius; facit etiam
ad prudentiam, cum eadem ludatur fabula mutatis duntaxat
nominibus. Pluribus hoc argumentum profectus est D.
DANHAUERUS Hermeneut. Sacrae p. 315. & 324. Historiam
Ecclesiasticam prophylacticum in rebus gerendis vocans. Conf.
Memor. Evang. p. 458. sq. Idea boni interpretis p. 155. sq. hi-
storiam tanquam praestantissimum interpretandi me-
diu commendat. Comp. D. ABR. CALOVIUS Isagog.
ad Stud. Theol. p. 121.

§. IIX.

Historiae philologia, siquidem in textu sacro ver-
semur explicando, fororiorio juncta est vinculo. Theo-
logus hinc nostrae Ecclesiae summus, MARTINUS CHE-
MNIUS *Locor. Theol. p. 149. ejusdem neglectum fontem &*
scatur-

cauriginem omnium errorum in articulis fidei appellare non dubitavit. Addi merentur, quæ D. JOH. TARNOVIUS *Exercit. Bibl.* p. 258. de hoc argumento differit uberius: D. DANHAUERUS de philologia clave epilyseos *Hermenent.* s. p. 101. sq. D. SAL. GLASSIUS *Philol.* s. p. m. 507. sq. D. JOH. ANDR. SCHMIDIUS *Medit. de Studiis Theol.* p. 34. sq. Mala, quæ ex ignorantia linguarum oriantur, exposuit D. DANHAUERUS in *idea boni Interpretis & Mal. Calumn.* p. 73. sq. Non vero sufficit Hebrææ Græcæque linguæ notitia, hebræa enim cum sit pauperior, alias etiam linguas, quæ radices hebrææ veram vocum indagandam significationem, consulere oportet. Quod enim ad Arabicam, liber Jobi voces & dictiones multas sistit mere Arabicas, Syriacæ adduxit exempla D. SAL. GLASSIUS *Philol. Sacre* p. m. 329. Quantum etiam ad promovendos Ecclesiæ nostræ fines linguarum reliquarum queat facere cognitio, demonstrat exemplis suis sollicitæ de propaganda fide societates & congregationes: ubi tamen cautelis omnino opus esse, non diffitemur.

§. IX.

Est porro ministri verbi, ut hominibus proponat æternas, salvificas & divinas veritates, Numinisque sanctissimi præcepta; huc vero non rerum tantum & argumentorum, sed & verborum faciunt pondera, quæ uti a Spiritu S. in Scriptura largiffime subministrantur, ita ab eloquentia profana quædam nihilominus repetunt ac mutuantur subsidia, unde omnino conducit, solida ejus jacere fundamenta: quandoquidem multum inest roboris vel uni oratorio numero, in verborum ac meditationum graviorum quæsito pondere. Mathe-

Mathesis praeterea illustrationi Scripturae, quam inde additis exemplis laudat D. JOH. ANDR. SCHMIDIUS in *Medit. de Theol. Studios.* p. 45. sq. non minus inservit, cum & methodus ista, quam ad eliciendas demonstrationes adhibent mathematici, non sit negligenda a Theologo, hac nempe ratione, ut ordine, breviter & solide probemus probanda; etiamsi non negandum, res divinas regulis demonstrationis philosophicae minime esse dijudicandas, cum rigor demonstrationis Biblicae multo sit fortior, utpote quem illud *axioma* suggerit: SIC DICIT DOMNUS! Confer. graviter de hoc negotio differens AUGUSTINUS in eruditissimo volumine *de doctrina Christiana* L. II. c. 30. & sequentibus.

§. X.

Philosophiae, cognitionis illius rerum ex natura cognoscibilem, Theologo necessarium esse studium, dudum demonstrarunt alii. Usum insignem artium philosophicarum ostendit D. J. C. DANHAUERUS *Theol. Conscient.* T. I. p. 83. *Talem Theologiam, affirmat, esse, cujus gynecaeum omnem encyclopaediam ac disciplinarum liberalissimarum, limatissimarumque orbem complectatur; omnes scientias, facultates, artes in amplexum rapiat. Hinc in Idea boni Interpret. & malit. calumn. p. II. suggerit sequentia de misophilosophis: Hoc est, quod multos facere calumniam philosophiae cogit, quod nesciunt distinguere inter fidem salvificam & habitualem, adeoque studio & labore acquisitam, qua proprie est habitus Theologicus ejusmodi ut in homine etiam perditissimo inveniri possit. De priori certum est, quod in laicis illa beneficio Spiritus S. per verbum agentis accendatur, non adhibito ministerio artium philosophicarum; posterior autem Theologi est militiam sacram militantis, cujus est pluribus praesidiis instructum esse.*

JOH.

quam aliorum. Vid. etiam ejusd. *Polemophia* S. p. 45. D. JOH. TARNOVII *Exercit. Acad.* p. 840. sq. D. ABR. CALOVII *Isagoge ad Stud. Theol.* p. 98. sq. Et sane cursus Theologiæ, in quo illi, qui eam addiscunt sanæ philosophiæ curatius tenent præcepta, facilius solet procedere. Observamus etenim plerasque, hodie non minus, ex ejusdem ignoratione fluere atque oriri hæreses; multa etiam, siquidem pars adversa vera controversiæ scivisset fundamenta, aut eadem agnoscere atque reperire voluisset, non fuissent agitata certamina. Philosophiæ studium Theologo omnino esse necessarium, vel inde patet, quod hæcce præter ordinem, probandique rationem, quam docet, Theologo eruditam quoque suppeditat linguam, qua in rerum accuratis, & descriptionibus, & divisionibus, carere potest minime. Neque ipsos quoque philosophicos, eosque receptos, quamvis subtiliores terminos, tanquam uberioris explicationis adminicula, quisquam, (nisi qui nullam in asserendis & defendendis veritatibus cœlestibus posuerit operam,) Theologo pronunciarit inutiles, cum illa ad τὸ ἐν εἰρήνῃ conducant, præstetque concinne, accurate & breviter loqui cum eruditis, quam multis ad ideas explicandas cum vulgo uti ambagibus: Sentimus hic cum S. R. D. JOH. ANDR. SCHMIDIO, qui in *Medit. de Studios. Theol. fatis, vita & studiis* p. 59. refert sequentia: *Postquam hæretici Ecclesiam turbare cœperunt, novis dogmatibus, novisque etiam terminis, orthodoxi quoque coacti sunt, illorum notitiam sibi acquirere, & iisdem contra eosdem armis uti. Acumina enim acuminibus sunt obrundenda, & fucata subtilitas alia meliori est repellenda. De vi vocum ex I. Cor. XIV, n. & γωπισησὶ ὄρων, quod non recte profcindantur, videntur, quæ D. DANHAUERUS in *Idea boni Interpr. & mal.**

C

Calumn.

Calumn. p. 136. sq. tradit: *Superstitionem eandem eorum, qui schola terminos omnes aversantur, ridet, damnant, taxat idem in Idea boni disput. & mal. Sophista. p. 336. sq.* Coniungendus S. R. D. D. LOESCHERUS Senior in disputat. *de Theologia cum Logica combinanda.* Methodus vero hæcce, linguaque philosophica non ipsam philosophorum veterum facit doctrinam, ab eaque probe est distinguenda, quippe quæ dogmata atque sententias exhibet philosophorum, adeoque Theologo sapius, etsi ex accidenti, nocet magis, quam prodest. Uberius de *Philosophia Ἰσοσύνη τῆς ἀληθείας* disserit, & non philosophiam, sed philosophos contradicere veritati asserit cit. D. DANHAUERUS *Idea boni disput. & mal. Sophista* p. 331---336. Sic temeraria Philosophorum doctrinæ cum Theologia mistio multorum in Ecclesia malorum fuit causa, multasque peperit hæreses; dum pro diversa philosophorum doctrina Theologiam formare diversam multi laborarunt. Sic Platonici animam divinæ essentiae fingentes particulam, sententiæ de tribus hominis partibus dederunt originem: iidem metempsychosi sua, milleque annorum revolutione pepererunt. Chiliaftas: vid. EHREGOTT DANIEL COLBERGII *Platonisch-hermetische Christenthum.* Atque in genere vix quæpiam est hæresis, quæ non simul vel ex philosophia profus falsa, vel temere applicata labem inusserit Theologiæ. Cum ergo interfir & Theologiæ & Ecclesiæ veræ, ne vel perversa doceatur philosophia, vel genuina philosophia veritatum sacrarum constituatur norma, sed ut philosophia Theologiæ ministret, istius studii felicem culturam multum ad commoda Ecclesiæ promovenda conferre, apparet, qua vero de re prolixiores nos esse non licet. De reliquis scientiis & artibus nihil addo, cum ex dictis, quantum cum Theologia habeant

beant nexum, quamque necesse fit, atque interfi-
 Ecclesiae & rei sacrae, ut de earum retinenda sobria tra-
 ctatione, qua in cœtu nostro viguit semper, cogitatio-
 nes suscipiantur seriae, appareat satis. Summatim rem
 complectitur LUDOVICUS CROCIVS *de ratione Studii Theo-*
logici p. 417. *Philosophica sacrae Theologiae seruiunt caute di-*
stincte, sobrie & moderate cognita quadrifariam, ad ordinan-
dum, ad resolvendum, ad disputandum, ad concionandum,
& conversandum. Primus igitur usus est tacticus, alter
analyticus, tertius Syzeteticus, quartus Rhetoricus & Sym-
bioticus, in quo iudicio merito acquiescimus, quamvis
 Crocii ipsius in plerisque controversiis minime laude-
 mus praxin.

§. XI.

Sufficiant hæc de priori classe, eorum scilicet, qua
 Ecclesiae emolumenta respiciunt e longinquo: nunc
 ad ejusmodi, Evangelicam religionem ad floridiorem
 statum perducendi media, qua ipsam propius respi-
 ciunt, atque exornant Ecclesiam, erit procedendum.
 Hæc vero, ut procedamus ordine, iterum in duas po-
 tissimum classes erunt dispendenda, cum duplicis sint ge-
 neris, & tum internam tum externam faciem spectent
 Ecclesiae. Quæ interna sunt, & doctrinam concernunt ab
 Ecclesia probatam, primo lustranda venient loco. Dixi,
 & asserui supra, nullum circa veritates cœlestes agnoscere
 defectum, quam in Ecclesia nostra *αὐτοφάλαξ* salutis
 copiose demonstravit D. DANHAUERUS *Theol. Conf.*
 P. I. p. 488-498. hinc vel hoc unum quidem suffice-
 re, ut illæ integræ conserventur & illibatae, atque ad-
 versus insultus adversariorum, etiam novorum, &
 subinde velut renascensium intrepide defendantur &
 libere, atque sic incorruptæ transmittantur ad poste-
 ritatem.

ritatem. At vero circa methodum sana Dei eloquia docendi, defendendi, praxique demonstrandi, promoveri aliqua posse videntur. Quod ipsam concernit docendi & discendi rationem, Theologiæ operam daturi accedunt satis multi ad arduum illud studium, non solum ἀγροῦργοι prorsus, id est, de propositis objectis solidum formare nescii iudicium, sed ἀφιδόσσοι quoque; qui scilicet operæ sese facturos esse compendium, mox arcem studii Theologici ingredi, & irrumpere volunt, minus præparati in atrio, qua quidem ratione discentes præpostere, ut nihil solide discant, discendo efficiunt. Perversum istum morem in tractanda Theologia describit & taxat D. DANHAVERUS Homil. Acad. Parte II. p. 42. Possæt hic notari illa Theologia iniciatorum quorundam incogitantia, qui oracula divina congrua hypotheseos applicatione, iusta sensuum, fructuumque eliquatione, omnique adeo encyclopædia, Regina scilicet Theosophia gynæceo ornata destituunt, tum probe λόγια Θεῶν tractasse persuasi, si catenatim connectant, ac numero potius, quam momenti rerum sacrarum adificare studeant, nec animadvertunt, verbum Dei esse agrum, in quo innumera latent semina doctrinarum, sed georgo opus esse, qui plantet, riget, curet, excitet, adque florem adducat, Deo incrementa cœlitus aspirante: S. Codicem esse cœlum, in quo innumera stelle reident, sed tubis esse opus & perspectivis. Esse fontem, e quo non ut canis e Nilo, ut Diogenes manu, sed antblis haurias. Commoda itaque Ecclesiæ Evangelicæ valde promoveret, si, cum infinita sint, quæ studia Theologica cum emolumento tractarurum oportet nosse, Theologiæ studiosi in academias advocantes, de rationibus studiorum cum fructu tractandorum, doctores confulerent frequentius, & ab illis com-

mone-

monerent. Multa certe a futuro Theologo observanda sunt, & ponderanda: Considerandæ enim, antequam quis Theologica aggrediatur, probe sunt corporis facultates & animæ. Et disquirendum, an adsint dona, quæ ex monito Paulino excitari & excoli queant 2. Tim. I. 6. Corpus sane, ne mutilum sit aut distortum, nec item morbosum, verum lateribus gaudens, atque præsertim firmis pulmonibus, curandum: illud enim sacro indecorum muneri; hoc mortem, ex sacris laboribus susceptis, conciliat immaturam. Animæ item facultates, ipsaque non sunt negligenda temperamenta, quæ variis studium Theologicum aut promovent, aut impediunt, modis. Ingeniosi nati ad concionandum coram populo videntur quidem, verum enim vero, nimis si indusserint ingenio, auditorum animas verborum mulcebant flosculis, cibo vero solido reficient nullo. Memoria pollentes, vel hanc solum ob causam studium amplecti solent nonnunquam Theologicum, fatis eidem factum putantes, si pro concione sacros recitare valuerint sermones. Male vero isti rem suam agunt; siquidem nimis fidentes memoriæ, aliorum potius non raro uti assolent opera, quam sua: qua vero ratione memoriæ felicitate abusi, atque reliquas animæ vires non exercentes, in officio redduntur negligentiores. Judicium vero, nobilissima facultatum animæ pars, ingenio & memoria sufficienti adjutum, Ecclesiæ maximum præstat emolumentum, dummodo quis rationi non tribuat nimis, aut reformandi vexetur pruritu, sed cum vi animæ ecclesiasticam probe jungat prudentiam. Tum etiam post corporis, animæque dotes, de subsidiis tum externis, tum internis, esset dispiciendum; multum item ad Theologicum

logicum studium rite instituendum faciunt horarum delectus, industria debita, consilia a mortuis, vivisque haurienda, conversationes item, & si qua sunt plura, uberrimam salutarium monitorum atque consiliorum futuro apprime necessariam Theologo præbent materiam: ex quibus patet, quam necessarium juventuti academicæ sit, ut audiant doctores, qui animos ipsius ad futuros præparent atque disponant labores, ne in tanto mari patientur naufragium. Ubi tamen præcipue de divina benedictione & assistentia, quæ per preces assiduas dubio procul obtinetur, ex promissione Christi Luc. XI, 13. ipsi erit elaborandum. Conf. de his D. ABR. CALOVII *Isag. ad Stud. Theol. p. 22. & 26.*

§. XII.

Cum vero præparasse in commoda ecclesiæ non sufficiat Theologum, sed, ut ipsa Theologiæ salutaris doctrina methodo dein quoque hauriatur convenienti, necesse sit, huc quoque non parum profuerit Ecclesiæ studiose impensa opera. Solicite nostrates, qui institutiones ad studium Theologicum scripserunt, inculcare solent lectionem Scripturæ, quæ in incipientibus, adultis, & perfectioribus ac provectoribus omnino utramque paginam facit, neque id præter rem monent. Quicquid enim extra codicis illius solidam evolutionem & inspectionem scientiæ Theologicæ comparatur, nervum & certitudinem non habet, unde nullum apud me dubium est, commoda ecclesiæ per studium Biblicum a docentibus & discentibus recte tractatum, mire promoveri. Quorsum præcipue pertinet *Præfatio D. JOH. FECHTII eruditissima ad commentarios Schomerianos in Epistolas Pauli.* Vitanda præterea inprimis est nimis compendiosa illa Theologiam addiscendi ratio,

ratio, dum dantur, qui dummodo thetica leviter & homiletica tractaverint, satis sese ministerio aptos credunt futuros: quam vero isti fallantur, & res ipsa & Theologiæ diffusus nexus atque ambitus, imo experientia, evincunt. Sunt item, qui alio modo sacrorum studiorum quarunt compendia: quamvis enim via una altera detur brevior, non tamen est, ut adeo temporis jacturam, necessariamque perceptorum verearum digestionem, cum natura in omnibus lente agat & ordine, omniaque certum temporis requirant spatium. Possent quidem, quæcunque pertinent ad Theologiam, paucorum intra mensium spatium summam tradi atque proponi, non statim tamen, quæ sic assumuntur, concoquuntur; repetito labore, si quidem veram divinarum veritatum capere indolem, eamque cum fructu applicare, sit animus, præterea dilucida explicatione, meditatione atque exercitatione in Theologia est opus. Hinc istis imbibendis atque penitius cognoscendis justum & conveniens impendendum erit temporis spatium, ubique opus est patientia & constantia legendi, & meditandi cum nihil magis sit noxiū, desultorio & præcipiti genere studiorum, quo qui delectantur parum emolumentum veri ecclesiæ Dei aliquando conciliabunt. Conf. Magnif. DN. PRÆSIDIS *Programma de Constantia Studiosi Theologiae* anno 1715. editum. Nec eorum etiam est laudanda methodus, qui revelatæ operam dant Theologiæ, naturalem non curantes; sit inde ut officio admoti ecclesiastico, neque atheis hinc inde oblati occurrere, neque scrupulo adversus Dei existentiam & providentiam vexatis, satis valeant succurrere. Naturæ id jubet ordo, ut, quo nos ratio sibi relicta deducat, scrutemur: nec tamen
ibi

ibi subsistamus, sed provehamur ulterius, atque auctoritatem divinam, ab eaque tradita dogmata, addamus. Has quidem doctrinas, quæ atheos, naturalistas, hujusque generis religionis evertores alios refellunt, in Theologia tractari revelata, certum est, adversarios tamen non minus ex assumtis principiis & secundum proprias hypothesas censeri atque examinari debere, facile est judicatu.

§. XIII.

Alia circa methodum & ordinem tractandi studium Theologicum, quoniam jam dudum a viris sapientissimis sunt animadversa, & propofita, mittimus, vid. D. JOH. ERNESTI SEGERI *Diff. de method. Stud. Theol.* ubi plures autores citantur; ex quibus non postremo loco commendandus ANDREAS HYPERIUS *in methodo Studii Theologici*, qui omnem velut hac in re paginam impleret, nisi interdum scenæ suæ inserviret. Pauca tamen de veritate adversus adversarios defendenda atque ad praxin deducenda, addemus. Doctrinæ Theologicæ vult indoles, quia practica est, ut veritas & pietas, pari ambulent passu, atque inculcentur æque. Apparet inde, quid de ea methodo, quæ pietatem urget solam, thesin tangit leviter, antithesin prorsus omittit, aut frigide tractat, sit sentiendum. Theologus si vel sibi disceret soli, nequidem his posset esse contentus, multo minus, cum Ecclesiæ studendum sit saluti, quæ & pacis & belli indiget præstidiis, illis destitutus esse debet subsidiis, quæ ad vim hostium veritatis infringendam, conducunt, illasque negligere, decet Theologum, secundum monita Apostoli PAULI Col. II, 13. & Tit. I, 9. atque Apostoli JUDÆ Epist. v. 3. qui fideles πρὸς τὸ ἐπαγωνίζεσθαι τῇ ἀπαξ

πύξαι

καταδοθῆναι τοῖς ἀγίοις πῖσι, ad decertandum pro *semel*
 fidelibus tradita fide, adhortatur: ut ab aliis, quæ
 studii polemici liquido evincunt necessitatem, absti-
 neam argumentis, cum id solide fecerint, & ad secus
 sentientium confusionem usque, viri tum in hac, tum
 in aliis Academiis per omne ævum celebrandi. Vid.
 hoc argumentum copiosius pertractatum in tractatu
 D. DANHAUERI *Polemosophias Sacrae titulo insignito, impr.*
p. 8. B. & 114. Ubi exempla disceptationum orationum, tum
Christi, p. 135 - 195. tum Apostoli Pauli, p. 217. subjungit.
Comp. ejusd. Memoriale Evang. p. 749. sq. Idea boni Di-
sput. & mal. Soph. p. 7. sq. D. JOH. HÜLSEMANNUS Cal-
vin. Irreconc. p. 372. sq. D. JOH. FECHTII, viri memoriæ
 felicitate, ac zelo pro religionis orthodoxæ custodia
 admirabilis, *Philocalia S. præf. fol. 3. & peculiaris dissert.*
de Theologia Polemica. Controversias hinc de religione
 prohibere, supra memoratum cathedræ Argentinens-
 is Decus in *Salve Reform. p. 646. vocat eine rechten In-*
differentium, des Schwarm- und Schwindelgeistes Abt.

§. XIV.

Cum ergo exploratum apud nos sit, spirituali
 apparatu bellico carere non posse Ecclesiam, paucis
 de ratione, modoque bella ejusmodi Domini gerendi,
 pro viribus dispicere, operæ omnino fuerit pretium:
 ubi vero, quæ sapienter hac in parte fuere gesta et ad-
 huc geruntur, non tangam, de iis vero, quæ ad stu-
 dii polemici faciunt florem, paucis dispiciam. Primum,
 quod observandum, est, selectum ex magno nume-
 ro argumentorum ex Scriptura, & analogia fidei,
 nec non rationibus aliis petitorum, esse faciendum, nec
 tam numero & multitudine, quam pondere & nervo
 argumentorum adversos adversarios esse pugnandum.

D

Gen-

Censet hinc D. DANHAUERUS *Polem. S. p. 23.* bonum disputatorem ex orationis nervis esse dijudicandum; hi enim, inquit, faciunt ad robur; pugno hic magis opus, quam palma; spiritibus, quam drachmis; acinace, quam plumbeo pugio; ferientibus, quam fulgentibus armis. Non pandenda orationis vela, sed dialecticorum remis propellenda navis. Nobis si res quidem sit cum hominibus nostræ vel sententiæ addictis, vel ab eadem non alienis, cumulum non raro argumentorum adhibere expedit: alio vero modo agunt hostes, qui telum leviter excussum quodvis, & sine damno recipiunt, & cum fructu suo in alios revibrant. Præstat itaque omnem adversario elabendi atque excipiendi occasionem, quod argumenta præstant robore suo atque acie penetrantia, statim præripere & ad fundamentales articulos controversias revocare. Hinc non præter rem nostræ ecclesiæ doctores præstantissimi quondam posteros suos monuerunt, ut fidei Evangelicæ propyleum & munimentum, nimirum articulum de justificatione factum te-ctumque custodirent, nihilque admitterent, quod vel tantillum eum violaret. Hoc si quis urfit unquam, fecit antea allatus SARCERIUS in libro citato aureo p. 341. sq. *Von Anbeginn der Welt her ist die Lehre von der Gerechtigkeit der Gnaden, der Grund und fundament der rechten und wahren Religion gewesen, und ist es noch, und wirds auch bis zu Ende der Welt bleiben. Drum ist auch der Teufel dieser Lehre für und für feind gewesen, und noch, und wird auch in solcher Feindschaft allezeit beharren. Er hat auch ohn Unterlaß Werckheilgen erwecket, wie er denn weiter thut, und thun wird in den nachfolgenden Zeiten, mit Vernunfft der weltlichen Weißheit verblendet, welche zum härtesten diese Lehre angefochten, die Menschen werden*

den allein gerecht durch den Glauben an Christum Jesum aus lauter Gnade und Barmhertzigkeit Gottes ohn zu thun unserer Wercke und Verdienst. Et postea addit; Wahr ist es, thue diese Lehre aus der Kirchen hinweg, so hat die Kirche Friede und darff sich keiner Verfolgung von ihren Feinden mehr besorgen. Den Frieden aber sehen viel Leute heutiges Tages an, hätten ihn gerne, seyn der Aufrubr und des Unfriedens müde, und heben derowegen bereit an auf bösen und unstandhafftigen Füßen zu stehen, drum auch die Lehre von der Gerechtigkeit der Gnaden desto schwächer stehet, und mag leicht das Creutz und Verfolgung noch ein wenig länger währen, ist zu besorgen, wir lassen diese Lehre fahren um des zeitlichen Friedens willen, unangesehen, ob derothalben die wahre Religion sambt dem ewigen Frieden zu Boden gehen. Zeitlicher Friede ist gut, ist auch um Geld zu kaufen, doch ohne Schaden des ewigen Friedens und der wahren rechten Religion. Wo aber zeitlicher Friede mit Nachtheil der wahren Religion und des ewigen Friedens angenommen wird, da will doch kein Friede für GOTT und in der Welt erfolgen. Denn solte der Friede machen wieder Gottes Gebot und Befehl mutzwilzig sündigen, das glaube ich nicht, es glaube, wer es wolle.

§. XV.

Non vero pondus argumentorum sufficit adhibere, sed nosse quoque eorum prudentem usum atque applicationem oportet: cum methodo stringendi adversarium non minus, quam argumentis ipsis sit tribuendum pondus. Quod in reliquis scientiis, omnium arte, idem in studio Theologico-polemico præstat atque efficit methodus. Suffragatur hisce ex nostris, heterodoxorum ille malleus D. DANHAUERUS Idea bon. Interpr. & mal. Calumn. p. 69. sq. Omnia,

D 2

in-

inquit Polem. Sacrae p. 12. de methodo, *intra certum ordinem & formam sunt redigenda, ne vaga sit informis & cruda, sed polita & ordinata disputatio.* Atque ne dicta careant exemplis, adversariorum aliqua, cum quibus concertandum, genera, methodumque eos refellendi, ex quibus dictorum necessitas, patet, in medium proferam. Sunt adversarii duarum classium, altera existentiam Dei negat, altera Deum veneratur. Primi omnium Athei, quippe qui Deum, religionis omne fundamentum, negant, sunt habendi adversarii: unde certe, si qua in re probe versatum esse oportet Theologum, in fundamentis fidei contra ipsos afferendis cura erit ponenda prima & assidua. Atheum itaque moralibus primum argumentis, (cum etiam plerique eorum praxin potius atheismi exerceant, quam ut argumentis ipsis eo sint ducti,) preparare, non est in congruum, tum vero postea naturalibus principiis, Deum existere, Atheus erit convincendus. Si itaque ex naturae lumine Deum optimum, maximum, consequenter veracissimum atque sanctissimum noverit, eundem sui communicativum & revelativum esse non negabit. *Vid. Magnif. DN. PRÆSIDIS de methodo agendi cum atheo Diss. de trifolio infauso ebriassimi, Deismi & Apocatastatisimi, atheismo non inimico. p. 41. & 42.* Hinc libros scripturae canonicos esse divinos fide divina credet, expressos in iisdem veritatis sanctitatis, atque potentiae divinae deprehendens monumenta. *Vid. pluribus D. JOH. FRANC. BUDDI Thefes Theologicae de Atheismo & Superstitione: in quibus Atheos metaphysicis, physicis & historicis refutat argumentis.*

§. XVI.

§. XVI.

Ex iis, quæ venerantur Deum, religionibus, aliæ sola, ad definiendum cultum, utuntur ratione, aliæ præter illam revelatione. Prioris generis cultores Naturalistarum veniunt nomine; quos, siquidem rationis in agnoscenda Dei voluntate urferis insufficientiam, facile commovebis. Plura de his non addo, quod jam à Theologis de Ecclesia meritissimis probe sunt monita. Comp. D. JOHANNES MUSÆUS *Theol. Jen. contra Eduard. Herb. de Cherbury*. Quod ad eos, qui revelationem admittunt, hæc revelatio triplicis est generis, alia falsa, alia ex parte falsa, alia omnino est vera. Falsam habent revelationem Gentiles & Muhammedani. Gentiles quidem non turbant Ecclesiam nostram, nostramen diebus Evangelium in gentilium terris propagandi nata est occasio. Gentilibus vero & Muhammedanis, siquidem conferre nobiscum voluerint, dubiam ipsorum reddere religionem, difficile non est, neque singularem requirit methodum. Revelationem ex parte falsam & veram habent Judæi, qui in primis, ut Prophetarum, quos venerantur, scrutentur scripta, atque Vaticinia harmonice explicent, & chronologice, quod sine suarum facere non possunt hypothesium debilitatione, adigi debent, atque sic convinci. Soli sibi Christiani veram vindicant revelationem: in his vero alii CHRISTUM JESUM, Servatorem nostrum, verum credunt Deum, alii negant & sic nomen sibi nequidem competere ostendunt. Hi Socinianorum comprehensi nomine, siquidem Scripturam sacram, quam cognoscendi agnoscunt principium, solam tenere, atque inde hypotheses suas coguntur demonstrare, quam felicissime prosteruntur. Cum Græcis conferendi non

adeo occurrit occasio, illique ipsi causæ suæ non multum fidentes, cedere solent facile. Superfunt Pontificii & Calvino-Reformati, ubi non contemnendum parit, neque in disputatione negligendum, bonæ causæ præjudicium, quod Lutherani in Theologicis medium ubique tenent controversus; dilucide illud apparet ex Salve Reform. D. DANHAUERI p. 242. ubi proponitur bilanx discriminis fidei Apostolicæ Lutheranæ, & fidei Calvinianæ. Conf. D. ADAM RECHENBERGII *Isagog. App. ad libros Eccl. Symb. p. 48. sq. & Epistola D. BUCCII erudita ad B. D. Neumannum de hoc argumento ante aliquot annos perscripta.* Pontificii divino verbo per superadditas traditiones, & Scripturæ S. contrarias, conf. MAGNIF. DNI PRÆSIDIS *bina differt. de methodo Evangelicorum & Pontificiorum adversus Lamindum Pritanium.* Calviniani per rationem, mysteria sacra ad captum suum formantem, scripturæque verba torquentem, eidem vim inferunt, ut adeo rationis humanæ iudicium proximum sit principium, in quod fides eorum resolvitur: quicquid etiam hic communiter objiciatur, evicit enim hoc D. JOH. HÜLSEMANNUS *Calvinism. irreconc. p. 58. sq.* G. H. MASIUS, *von wahrer Selbstverläugnung p. 394. sq.* *Contra* vero Lutherani, neque addunt, neque detrahunt Scripturæ S. quicquam, atque adeo antagonistas vincendi hosce, viam habent facillimam, ad Scripturam scilicet eos remittendo sacram, perspicuæque inhærendo literæ, fideique analogiæ. Sunt præter nominatos adversarios fanatici etiam atque Enthusiastæ, quibus mediata non sufficit Dei revelatio, quique somnia jactant, atque *ogduara*, immediatamque crepant inspirationem: hujus generis spiritus mendacis suis sunt confutandi, ut refert D. DANHAUERUS *Theol. Conf.*

Conse. T. I. p. 413. Cum hodie phosphorus aliquis extrabiblicus sceleris ac theopneustos a sapientissimo numine non sit expectandus, nusquam promissus, & non necessarius, imo periculosus, secundum ejusdem Theologi judicium ibid. p. 417. sq. Si itaque cum iis quis voluerit decertare, ex actionibus illorum, dictisque contradictoriis absurda præstabit colligere & demonstrare. Si vero, quod solent, ne solidissimis quidem cedere velint persuasionibus, hujusmodi tandem spirituum magistratus ope coercenda est exorbitantia. Tandem, habemus etiam, Deo pro sapientia sua id permittente, in ipso Ecclesiae nostræ sinu adversarios, qui sub pietatis pællibus ovinis latentes hæud raro decipiunt simpliciores, quibuscum optime agitur, dum *εἰρηνοφιλία*, quam adeo jactant, cum *φιλαληθεία* semper debeat esse conjuncta, si eo adigantur, ut vel normas fidei Lutheranae toto animo agnoscant suas, atque hæc ratione ex illis judicent se ipsos, vel, nisi scissionem custodia veræ doctrinae præcaveant, ex Ecclesia, quam falsam perhibent, exeant, atque ut hostes postea externi, si ita visum, gerant bella. Nihil enim clanculario & intestino adversario esse potest periculosius.

S. XVII.

Restat, cum veram non stabilivisse, imo ne defendisse quidem sufficiat doctrinam, sed salutarem etiam ejusdem usum sive praxin accedere oporteat, ut et de hac addamus quædam. De qua vero promovenda, cum ea fere ab eorum, qui in ecclesia Dei vivunt, ad pietatem prono vel renitente, dependeat animo, non erimus prolixi. Multum hac in re viri ecclesiastici hortando atque exemplo proprio demonstrando, magistratus legibus ad sincerum cultum compositis, patres familias regendo

ac

ac præeundo possunt præstare ; sed hæc uti hujus non sunt loci, ita fere optanda plerumque magis, quam speranda. Inprimis vero hic cautos quoque oportet nos esse, ne, praxi studentes Christianæ, nihilominus et nobis ipsis noceamus, & Ecclesiæ. Prostant enim eorum exempla, qui piis, & forte non sine bona intentione (de qua tamen Megalander LUTHERUS T. VI. Jen. p. 145. *Gut meinen macht manchen weinen,*) datis desideriiis moti, praxi dederunt operam, media vero aut non genuina, aut genuina non rite adhibentes, scopo satisfecerunt minus. Medium hic certe difficile est servare : docemur enim experientia, multos pietati litantes, factu deinde captos, & philautia, alios, quos minus Deo reputant acceptos, et contemnere, & odio habere. Multi colentes praxin, doctrinam veram, veræ praxeos fundamentum, negligunt, atque indifferentismo portas aperiunt : sanctitatis obdunt speciem, veritatis causam criminantur ; non cogitantes, Christianismum duos, alterum doctrinæ, alterum piæ vitæ, habere pedes, (de quibus fulcris Christianismi vid. Celebrerrimus D. FOERTSCHUS *in diss. de pietate secundum scientiam,*) quorum unus si fuerit læsus, atque imbecillis, alter recte non valeat progredi. Ubi enim in cognoscendo, ibidem etiam erratur in agendo, siquidem error in cognoscendo errorem in agendo causatur. Liceat hic cum D. DANNHAUERO. *Theol. Consc. T. I. p. 216.* exclamare : *Deprehendes non raro pietatis speciem in conversatione communi, sed quæ excitatis affectibus hypocrisis denudat. Apparet non raro aliquis mansuetudine agnus, at tange montes fumigabunt, lupum sub agno reperies.* Sic multi, dum vitant vitia, in contraria currunt. Non negamus interea, æquum esse, & ad omnium & singulorum

rum quotquot Evangelicorum profitentur nomen, pertinere officium, ut quicquid possunt, precibusque consiliis et opere valent, ad veræ pietatis promovendum cultum ac vigorem conferant, suisque ipsi præluceant exemplis, remque perducant eo, ut ecclesia, quæ aliis faciem præfert purioris doctrinæ, sanctitatis etiam veræ amore præ reliquis emineat.

§. XVIII.

De interna egimus usque adhuc Ecclesiæ ædificatione, nunc ad externam progredimur. Certum hic quidem est, veræ non semper Ecclesiæ felicitatem affulgere oculis conspicuam & temporalem, eo interim non est procedendum absurditatis, ut cum GODOFR. ARNOLDO, omnis in Ecclesia ordinis acerrimi insectatoris, exitialis κακοδοξίας nomine suspectorum patroni, famæ vero meritissimorum Theologorum Theologolatronis, hujusque ingenii hominibus, externum Ecclesiæ florem aut doctrinæ puræ aut pietati strenuæ perpetuo obesse putetur. Ea vero, quæ ad visibilem Ecclesiæ faciunt statum in ritibus fere, ordine, aptaque & in tranquillo collocata quærenda sunt dispositione. Deo enim omnis ordinis, etiam externi, auctori, quæcunque ad servandum eum in Ecclesia, & *πρὸς δικαιοσύνην, εὐταξίαν καὶ εὐσεβειότητα* promovendam, secundum 1. Cor. XIV, 26. 40. constituuntur, non possunt non esse grata atque accepta. Prima vero in Ecclesiæ statu administrando externo, ne publica ejus ulla ratione lædatur tranquillitas, debet esse cura. Ad hunc obtinendum finem, certis opus est symbolis, τῶν ὁμοίων λαλόντων, ἀνόμοια φρονούντων diacriticis, professionis publicæ testibus, quo scilicet hostes a veris Ecclesiæ membris atque civibus dignosci possint rectius.

E

Quis

Quis enim ex credendi atque sentiendi libertinismo, vel indifferentismo potest expectari ordo? Apparet vel hinc, quid de GOD. ARNOLDO sit sentiendum, qui symbola Ecclesiae pudendum in modum exagitat, eademque probris & calumniis infestatur acerrimis. *Heresiolog. impr. Part. II. Lib. XVI. Cap. XVIII. fol. 110. conf. & index istius operis.* Pluribus damna indifferentismi exposuit atque hoc argumentum ὁρθολογικῶς est prosecutus Vir Magnif. & S. R. D. GOTTLIEB WERNSDORFIUS, Præcept. & Patr. meus summe colend. in vere nervosa sua de religionum indifferentismo, (ubi & de libertinismo agit) *commentatione.* Quantis etiam indifferentismus scateat damnis, ostendit B. D. DANHAUERUS in *Diff. de Gallionismo. It. Salvo Reform. p. 68.* Urgent hic in primis novatores, plura sciendi, atque in veritatem inquirendi homini innatum esse desiderium. Quid vero inde? Imo & addo, homines, pro imbecillitate iudicii sui, quo minus, in accurato veritatum scrutinio, dubia, multum sæpe negotii facescentia oriantur, impedire non posse. Atqui aliud est dubio premi oborto, aliud vero, venditare illud pro vero, aliisque obtrudere. Prius in ipsius hominis interdum facultate situm non est; Vel enim nolenti sæpius, quibus statim satis fieri nequit, suboriuntur scrupuli; Alterum autem eo minus concessum, quo frequentioribus exemplis constat, novatores interdum suarum tandem objectionum, adversus veritatem celestem sparsarum, ipsosmet suppuduisse, pertasosque fuisse. Unde, cum nemini hic liceat ἑδρίσθαι ἄναρ, omnis novator turbator habetur merito, neque ideo de facta sibi injuria jure potest conqueri. Quæ enim hæcce est injuria, si quis, qui vel expresse vel tacite legibus sub-

scripsit

scripsit ecclesiasticis, ad easdem judicatur? Quid magis absolum, quam vel ad unius hominis privati caprum aut monitum, publicum, eumque verbo divino non repugnantem, ordinem vel negligere velle vel mutare? Imo, vel si qua in ritibus fuerint immutanda, ratio tamen suadet, ut iis, quibus & cura & gubernaculum Ecclesiae est concreditum, hæc reliquantur definienda. Objiciunt adversarii exempla & veteris & novi Testamenti, quæ praxin contrariam videntur demonstrare, quæ tamen ad hodiernum applicari nequeunt statum, multo minus ipsorum conatibus aptari. Prophetæ etenim & Apostoli, qui publicum, eumque falsum, publice non modo impugnabant, verum etiam abrogabant cultum, non hominis privati, sed divini nunciû gaudebant privilegio, qua ratione publico regimine ecclesiastico redditi superiores, decernendi & corrigendi, reformandi & mutandi impetrarunt licentiam. Unde gentiles, Apostolos aliosque sanctos immediate a Deo missos viros, turbatorum notantes atque proscribentes nomine, quod salutis proposita media non audire, ponderare, nec veritatem agnoscere, nec agnitæ voluerint cedere, merito esse accusandos & inexcusabiles, asserit scriptura *S. Cap. I. Epist. Pauli ad Roman.* Nulla ergo, cur statum Ecclesiae nostræ, ab omni in doctrina ritibusque labe immunis, ad vertiginosi cuiusvis spiritus accommodemus somnia, prorsus subest ratio: sed publice receptæ potius strictim inhæreamus doctrinæ, publicamque diversam diversis in labiis professionem esse non pariamur. *Vid. quæ de Odoçã & imposturis adversariorum sanctimonix pretioso pallio tectorum refert Magnif. S. R. Dnus PRÆSES, Patron. S. Præc. honorat. in diss. de*

fide simplici ex 1. Cor. XI, 3. It. S. R. D. MICH. FOERTSCHMUS, in diff. de pietate secundum scientiam. Qui vero penitius, sese in veritates putant inspexisse, conscientiamque prætendunt suam, videant potius atque inquirent, ne conscientia illa sit erronea, nec mutatio prætensa suscipiatur præpostere. Hoc si fiat, de turbanda in Ecclesia tranquillitate, verendum non est.

§. XIX.

Qua vero ratione externi ampliari & prorogari possint Ecclesiæ fines, ab aliis quidem edoceri, quam ipse exponere, malo: Pauca vero, quæ proficua fore putamus, ne hic deprehendamus ἀσύνετοι, indicabimus. Ex relatione constat historica, sacras hoc seculo a nostratium quibusdam in gentilium terras susceptas fuisse expeditiones, missionem innuo auspicii potentissimi Daniæ Regis FRIDERICI IV. in Malabarica oras institutam. Nonnulla interea sunt, quæ Evangelii cursum magis adhuc promovere posse videntur. Multi quidem usque adhuc in illis terris evangelicam agnoverunt veritatem, publicam vero pauci, iique fere solum, qui commodius sese apud Christianos sperarunt victuros, exhibuerunt professionem. Quoniam etiam eventus non semper veritati & parti favet optimæ, proficuum valde foret, si principum in primis virorum præpararentur, & ad Christianam recipiendam religionem flecterentur animi. Addi hic merentur, quæ D. J. C. DANHAUERUS nova a Pontificiis in convertendis barbaris desiderata miracula rejiciens, de methodo cum iis agendi proponit, in *Alethea sancta sui vindice p. 61. sq. Falsum est*, inquit, *apud Barbaros hodie convertendos aliquam esse novorum miraculorum absolutam necessitatem.* --- Loco miraculorum mira quædam
nat u

naturalia & artificialia, horumque monstratio, quorum non raro efferatorum animi cicurati & percussi fuere, sufficere potest, ad comparandam attentam ac benevolam docilitatem. Si sunt politiores ac humaniores, tum ne miracula prodigantur, alia in promptu sunt media, quibus illi percellantur. Ipsa doctrina novitas curiosis atque obsequiosis facile persuasibilis. Tum memorabile subjungit exemplum Tunchinensium ex Alexandr. de Rhode histor. Tunchin. & pergit, vite innocentia & sanctimonia admirabilis est, --- tum mirabilem seu artificialium ostensio, qua non raro gratia apud barbaros fuit inita. Denique miraculorum Apostolorum, quibus sacrarum literarum autoritas olim obsignata fuit, commemoratio. Per hæc & similia motiva patefacto aditu ad S. Biblia audienda, jam Spiritus S. efficax est in cordibus. Patebit hinc, quam proficuum sit per gradus progredi, quamque sapientia & prudentia in instillanda barbaris religione Christiana utilem præster operam. Confitemur quæ de Evangelio amplissime promovendo suppeditat D. DANHAUERUS Theol. Conf. Tom. I. p. 386. sq. vid. etiam fufius Homil. Acad. Hom. VIII. de regno Christi per illicium Spiritus S. amplissime promovendo.

§. XX.

Monenda adhuc aliqua de status Ecclesiastici & Politici ad promovendam Ecclesiæ utilitatem conjunctione, & utriusque in omnibus conservanda integritate, bonaque constitutione. Opportune vero de eo aliqua tradituris in manus nostras venit ALBERTI RIPERI libellus recentissimus *Moses Deus Aaronis, sive potestas atque officium principum in satris, Daventria*, ut titulus vult, 1717. editus, qui autor quoniam sententiis suis non modo commoda Ecclesiæ, verum ipsam etiam Ecclesiam, ejusque statum, concordiamque mutuam evertit, do-

E 3

ctores.

ctores pariter & ministros Ecclesiæ satis indigne tractat, taliaque proponit, quæ Principibus Evangelicis & viris sapientibus adstruere nunquam in mentem venerat, brevibus a nobis erit examinandus, cum aliquin in refellendis adversariis multam vel ideo operam ponere noluerimus, quod is labor plus, quam nobis præfiximus, requirit temporis atque spatii. Ut vero solidum struatur fundamentum, ex quo potestatis ecclesiasticæ ratio, de qua Autor nova & nunquam audita proponere voluit, omniaque sursum deorsumque, ac summa imis miscuit, rite derivari possit, aliqua duco præmonenda. Certum omnino est & indubitatum apud nos, Evangelicis Principibus, post emendatam & repurgatam a destructione Papali religionem, restitutam esse & postliminio velut redditam potestatem circa sacra, quæ episcopale jus uti includit, ita eo quodammodo superior est. Non vero innuitur hic talis a nobis circa sacra dispositio ac dispensatio, quæ conscientiam spectat & credenda, superioritatem in Ecclesiam, qua talem, jus in ipsa divina & ea, quæ *περὸς τὰ ἔσω* Ecclesiæ pertinent, cum hæc interna partim soli DEO, partim ministris rite vocatis, partim toti ecclesiæ sint vindicanda, sed talis, quæ formam observat externam, *περὸς τὰ ἔσω* pertinet, de qua debito in Ecclesia dispicit ordine, atque adeo humana fulcitur autoritate. Hæc itaque, postquam refloruit, abactò paparu, hypercopia principum, in nostrâ Evangelica Ecclesia, usdem, quia ejus membra sunt nobilissima, usque non solum regiminis regionis, sed etiam præsidii Ecclesiæ dignitas collata est, merito relinquitur: Ita, ut etiam si ceterum jus illud circa sacra externa disponendi proprie loquendo apud totam resideat Ecclesiam;

exer-

exercitium tamen illius juris nec non administratio, verbo Dei conformis, principibus merito tribuatur & relinquatur: qui adfesto Theologorum, ut & aliorum prudentum uruntur consilio & auxilio, uti ad res seculi dirimendas aliis gaudent consiliariis. Hæc omnia abunde jam & egregie a Theologis Ecclesiæ nostræ sunt exposita atque enucleata. Conf. Aug. Apol. Art. 14. pag. m. 292. sq. Vid. D. DANHAUERUS in Tom. I. Theol. Conf. Dialog. III. Section. III. p. 853. --- 1004. D. JOH. WINCKELMANNUS in præf. Articul. A. C. thes. compr. & illustr. D. GOTTLIEB. WERNSDORFIUS in diff. de potestate principis circa symbola, & diff. de jure Magistratus circa vocat. ministrorum Ecclesiæ: Ubi ex GOTTL. GERH. TITHI specimen juris publici Lib. 3. C. 6. §. 153. p. 346. sequentia citat. Jus illud disponendi circa sacra habere principes in quantum leges divine, ac pacta germania fundamentalia aut speciales conventiones id permittant. D. JOH. HÜLSEMANNI Manual. Aug. Conf. p. 590. sq. Ejusd. Cabo. irrec. p. 552. sq. Ex quibus etiam, quæ de jure reformandi, controversias definiendi, ritus jubendi & abolendi, familiarumque mutandi oriuntur quaestiones, discutuntur facile.

§. XXI.

Hæc vero omnia bene jam confecta, antea dictus ALB. RIPERUS conatur perturbare, in eo, quod nominavimus, schediasmate. Mox vero in limine ejusdem impingit gravissime, quando titulum suum in Præfat. pag. 1. sic explanat: *Prodiit jam Moses Deus Aaronis, sive, quod unum idemque est, Rex supra Ecclesiam, Princeps rector Ecclesia, Potestas principis super Ecclesiam eminens.* Quomodo enim potest supra Ecclesiam esse homo, atque eminere potestate supra Ecclesiam, cuius Christus solus est caput, dux & rector. Eph. V, 23.

CUM

cum ejus folius corpus fit, Eph. I, 22. 23. *folius ipſius influxu conſervatur, creſcit, & augetur.* Eph. IV, 15. 16. Suam igitur, ut nobis Eccleſiam definiviſſet, vellemus, antequam portentosa ſua adeo crude propoſuiſſet aſſerta, & de re tanti momenti, exercendi ſaltem, ut videtur, ingenii cauſa, ſatis judicaſſet immature. Moſes Deus Aaronis nihil minus ſignificat, quam iſta, quæ ſub verbis iis deprehendiſſe ſibi viſus eſt RIPHERUS, non conſiderans, quantum verbo Dei abuti, illudque ſtudio pravo in falſum detorquere ſenſum, fit crimen. Primum id fuiſſet conſiderandum, quod Moſes Exod. IV, 16. *non dicitur Deus Aaronis, ſed in Deum, לאלהים*, loco Dei, vel pro Deo, adeoque vice Dei functus, dum Aaron Dei ex Moſe accepit voluntatem. Dei Moſes ad Pharaonem fuit legatus, cui etiam datus eſſe dicitur in Deum Exod. VII, 1. hoc eſt, quem tanquam nuncium Numinis divini revereri debeat, qui non ſolum annunciatione, verum quoque expeditione atque executione mandatorum & miraculorum divinitus ſe miſſum debebat teſtari. Et cum Moſes oris eſſet minus diſerti, *Aaron ipſi in or* eſt datus, qui Moſis ad populum detulit verba; cui viciffim erat *in Deum*, hoc eſt, auſpicium dabat ſermonis, & quid Numen vellet dici, exponebat ipſi. Minime omnium igitur Moſes agebat Regem, utpote quem ipſe Deus in populo ſuo volebat præſtare, ſed Prophetæ erat, miraculis & miſſione peculiari extra ordinem divinitus vocatus atque inſtructus, cui Aaron gravibus de cauſis fuit adjunctus, non ut ab illo, tanquam Principe, ejusque arbitrio regeretur, ſed ut mandata divina Moſi data exponeret aliis, atque interpretaretur. Extra oleas itaque vagatur Riperus, & propria potius

potius cædit vineta; Si enim Moses non ut Rex Regi Pharaoni, sed ut propheta locutus est per Aaronem, non fuit etiam huic Aaroni Rex & Princeps, sed item Propheta, verum elinguis, alterius & quidem fratris subsidio & adjumento opus habens, ipso tamen superior. Quicquid igitur honoris Mosi concedit Riperus, illud omne vel invitus & ignarus tribuere tenetur ministerio Ecclesiastico, cum Moses non principem, sed ministrum verbi egerit, tamen si tunc donis miraculosis præditum atque exornatum. Docuit id dudum non modo D. SALOMON GLASSIUS *Philol. S. p. m. 2008. Mosem aliquo sensu dici posse sacerdotem, quod ex tribu Levi oriundus est a Deo singulariter ad gubernandum populum vocatus, extraordinarie, præsertim ante constitutionem sacerdotii Levitici, DEO dispensante, quædam sacerdotis munia peregerit: verum etiam hanc rem confecit erudite JOH. SELDENUS de successione in Pontific. Hebræorum Lib. I. Cap. I. & Rabbinorum testimonia affert, qui in ea versantur sententia, Mosem per universos 40. annos usque ad finem vite Pontificatum gessisse; unde a Philone in vita ejus vocatur δεξιερεις, sacerdos summus non una vice: ut sic appareat tam artificiosum Riperi inventum in fraudem ministerii sacri excogitatum, ejus quidem causam jugulare potius, quam adjuvare, id quod primo annotandum erat loco.*

§. XXII.

Prout titulus sese habuit, ita in ipso opusculo auctor eundem sibi hunc, unicumque scopum præfixit, ut principibus ipsam internam, eamque incircumscripam, supra Ecclesiam tribuat atque asserat potestatem: non eam tantum quæ hætenus verbo DEI convenienter ab omnibus illis concessa est orthodoxis.

F

Verum

DE PROMOVENDIS COMMODIS

Verum probationes ab ipso allatae omnes ac singulae nihil evincunt minus, atque a statu controversiae abluunt prorsus. Quam enim, ut unam tantum alteramque afferamus, s. VIII. ex præcepto DEI Deut. XVIII, 18. 19. ut Israelis Reges legem legant, & custodiant, eruit consequentiam, ea est infirmissima. Præcepti enim non hæc est ratio, ut subditos suos ad eam infallibiliter judicent, sed ut ipsi vitam suam, suasque actiones ad eam componant, & regulam illam sequantur ubique. Hunc finem Scriptura eo in loco præscribit, alium non proponit; aliam itaque Scripturæ Sacrae obtrudi nobis non patimur interpretationem, cum evidentissima verba aliud longe doceant. Deus, ut objicit s. VIII. p. 4. Psalm. XI, 10--12. *Reges jubet osculari Filium*, sed hoc ideo jubet Deus, ut ad exemplum Regum respiciant subditi, non jura reformandi interna, intellectuique leges dandi de rebus creditu ad salutem necessariis, concedit. Quod ad locum illum Deut. XXXIII, 5. attinet, Moses ibi non dicitur fuisse Rex, sed regium munus administrasse, adeoque sacra ut propheta, id est, homo immediate Dei voluntatem edoctus, Rempublicam, ut Rex, qui Dei imperantis vicem gereret, itidem expresso exspectato mandato, regebat atque instituebat. Malum omne politicum, imo etiam suo modo Ecclesiasticum, vi Prov. XX, 8. & Rom. XIII, 4. jubentur remove: verum enim vero, imperite inde Magistratum & Principum in sacris, internis quoque, absoluta infertur summa potestas: quod ex illis verbis extorquebitur nunquam. Vid. D. GOTTL. WERNSDORFIUS in *Diff. de Jure Principis circa vocat. Eccl. ministrorum*, p. 31. Magistratus cui

cui Apostolus obediendum volebat, erat Ethnicus; num vero in sacris Romani Christiani obsequi gentilibus, normamque doctrinæ ab iis expectare tenebantur, quod tamen Autor non obscure statuit p. 6. 7. Urget autor §. IX, p. 4. Paulum 1. Tim. II, 5. ut subditi pro magistratu orent, jubere, inde vero principum deducens potestatem, errat vehementer. Paulus enim loquitur de precibus, quas principibus ethnicis quoque debebant Christiani, tum ob divinam magistratus ordinationem, tum ob pacem publicam exinde resultantem, ad quam tendit magistratus divina institutio. Quod ad exempla s. X. p. 4. 5. ex Veteri Testamento allegata, illa sunt allotria; Misere concludit, Moses ac ceteri Prophetæ imperium exercuerunt sacrorum: ergo Principes sunt supra Ecclesiam potestate externa & interna, & habent imperium in religionem ipsam. p. 33. A viris illis *θεοκνετοῖς* & *θεοκρατεῖσι* ista singulari ad ordinarium magistratum in singulis non licet provocare, circumstantiis, quod ipse fatetur Riperus. Ipsi Reges politici Prophetarum a Deo missorum iussa reformarunt, in externis præterea potius, quam in docenda, præscribenda atque persuadenda doctrina ple-rumque fuerunt occupati. Nec etiam exempla haberi possunt pro regulis, si enim ea jus facerent, idolatrica etiam jubentes, audiendi fuissent. Nec valet exceptio Riperi satis sterilis, in tali casu non esse obediendum: si enim potestatem absolutam interna imperandi habeant principes, eo ipso omnes tenentur obedire, & secus agentes plectuntur jure; quid enim potestas, quæ non nisi a Deo est, sine obsequio. De Josua adhuc addo, illum Cap. XXIV. non absolute

jubere doctrinam, a Deo expositam, sed populo potius relinquere optionem, ut utrum pristinum vel alium perversum quendam recipere velint cultum, an vero dogmata tenere proposita, publice declarent. Eodem Moses ante Josuam cum populo egerat modo; si itaque hi immediate a Deo edocti Prophetæ, magistratum simul gerentes personam, de veritatibus sacris & voluntate divina erudierunt populum, eique ad heterodoxas transituro partes, & falsitatem amplexuro, obstiterunt minime, sequitur, quod Principes (fingo etiam Mosen & Josuam egisse ut principes) omnes & singuli potestatem religionis imperandæ pro lubitu non habeant. Nulla enim hoc ex illo fluit consequentiæ lege. Ceterum nec Papo-Cæsariam, nec Cæsaro-Papiam admittunt Ecclesiæ nostræ, quemadmodum prior est refellenda, ita nec altera, *tantumquam omnium principum officium, vid. Coroll. s. 7. est extruenda. Bene D. DANHAUERUS ex libello Apap, seu papa inversus, Homil. Acad. Parte II. p. 359. Satanas a vi ad artes & stratagemata conversus, quod nemo metuebat, id tentans, pro Papa - Casareatu, inversa scena Casareo-Papatum substituit, Ecclesiæque Christi, Romanum vixdum carcerem egresso obrudit. Queritis, quid hoc verbi sit? Triste profecto, Ecclesiæ progressibus noxium, qui sibi ex Evangelii ministris finxit ministros status, & servos Christi transformavit in servos hominum, circumjectis vinculis, ad reddendum eos mutos aut timidos, ne sint viri objurgantes.*

§. XXIII.

Eadem, qua incepit, fide Riperus Scriptura S. Canonica ad suum institutum abuti, in reliquis etiam
 POGRI

Φαρισαῖς ἀνέσταναι per totum libellum pergit strenue. Ita Cap. II. p. 13. Ubi *de jure dijudicandi controversias Theologicas* agit, omne illud ad principem devolvit, exclusa plane Ecclesia, cujus membra privatam saltem probationem habeant, exclusis Doctoribus & ministris, qui nihil habeant præter docendi provinciam, excluso ipso Spiritu S. qui tamen solus per Scripturam judicium sibi decisivum reservavit, discretivum autem Ecclesiæ, ejusque ministris, suo modo omnibus Ecclesiæ membris, ipsique magistratui reliquit. Atqui hic de priori est auctori sermo, qui effronti calamo p. 17. scribere non veretur; *Principem etiam intellectui subditorum legem dare posse, de rebus creditu ad salutem necessariis, perinde ac Deus!* Et si deinceps rursus in ordinem redire velit, & *coactionem ac punitionem* s. 3. p. 2. (quod ex Luc. IX, 52-56 vult probare, ubi tamen nullus de principe, aut de religione, aut de coactione ad fidem, est sermo,) neget. Quasi vero hæc ad vim & nervum legis non pertinerent, ut nimirum obliget ad actum & pœnam. Parum prudenter p. 19. accusat *distinctiones a nostratibus Theologis & JCris usurpatas, circa potestatem Ecclesiasticam*, ut Principibus onerosas & cum scandalo conjunctas. Atqui nosse debebat Riperus, illas jam distinctiones in antiqua Ecclesia fuisse receptas, & post Reformationem a ducentis abhinc annis probatas, a Principibus Evangelicis in libris nostris symbolicis propria sua subscriptione confirmatas. Nemo hinc cepit scandalum, donec surgerent Novatores Indifferentistæ, quibus illæ fudes in oculis. Cap. III. p. 20. sq. de *Conciliis in Ecclesia Dei frigide & imperite loquitur auctor, præcepta ea esse negat, Prin-*
cipem

cipem sine iis propria potestate controversias decidere posse statuit: ejus nomine præsidere, si instituat, Theologum vel Politicum, non vero Ecclesiæ, credit. Potestatem Ecclesiasticam internam figmentum dicit, & ministerium cum imperio confundi p. 23. queritur, non cogitans suam ipsius causam sic feriri, qui istud, quod Deus sibi soli reservavit dominium in hominum conscientias, hominibus attribuit. Repetit iterum iterumque, doctorum & ministrorum esse tantum docere, quasi verbum Dei rite docentibus nihil aliud tribuat Scriptura, vel, quasi illud ipsum docere non habeat realem & causalem influxum in conversionem & salvationem hominum, quod an aliis competat non vocatis, ipse judicet Riperus, cui visum est in hoc capite multa maxime ἀτομα καὶ ἀλογα cumulare, qualia sunt principem etiam gentilem, definiendi controversias pro lubitu & captu habere potestatem, p. 25. Act. XV. descriptum conventum dicendum non esse concilium, atque hoc non recte dici Ecclesiam representativam, p. 27. 29. neque opus esse, ut delegentur doctores ab Ecclesiis, sed vocari a Principe, p. 28. 29. Ecclesiam repræsentativam esse nucleum Papatus, doctrinam pontificiam & non ens Papiaticum p. 30. quæ eadem, qua affirmata sunt, a lectore prudente negantur facilitate.

§. XXIV.

Nondum cessat Novator; nam C. IV. ubi de Libris symbolicis agit, p. 32. a delegatis Principum, qualibus, componendos asserit, ex cujus solius approbatione accipiant valorem & vim legis. Neque necesse esse Theologos adhibere, quia & alii idem facere que-

queant p. 35. Illos vero propter legem principis conformiter Symbolis docere debere, quæ etiam ipse, si ita visum sit, rollere queat. p. 38. 39. Nec aliter circa juramentum religionis versatur C. V. p. 39. quod ad solam a principe præscriptam restringit doctrinam, uti item C. VI. de tolerantia religionum, longius quam par est, extra oleas vagatur p. 45. sq. Cap. VII. rituum ac ceremoniarum ordinationem, non in Ecclesia, sed solius principis arbitrio credit repositam, qui eas nequidem consultis verbi ministris mutare possit. p. 50. 51. hæcque sua asserta, cum conscientiam dictaret, cum libertate pugnare Ecclesiastica, conciliationem cum ea, sed infeliciter tentat, cum naturam ejus & indolem non ex verbo Divino, sed suo ingenio putaverit dimetiendam. Magis adhuc C. VIII. desipit, ubi ecclesiasticum ministerium ad Reipublicæ salutem necessarium non esse, fingit, ipsamque revelatam religionem ad bene esse facere, non ad esse, adeoque itidem necessarium non esse, quasi id, quod hypothetice sit necessarium, propterea plane desinat esse necessarium. p. 53. 54. redit tamen in ordinem, atque ad salutem animarum necessaria ista dicit, nempe revelationem & ministerium, oblitus Principem in animas dominari non posse. Ecclesiæ jus vocandi tribuit una manu, p. 55. altera tamen rursus plane eripit, omnemque tribuit Principi. p. 56. neque Ecclesiæ claves et bona data esse concedit, p. 57. quia non omnibus ejus membris eorum competat administratio, quod argumentationis genus refellunt vel tyrones. Inculcat rursus, Theologorum tantum esse docere, p. 59. Examen ministrorum perinde a solis politicis fieri posse, p. 60. ordinationem solius principis nomine fieri, p. 61. etiam a Politicis,

tis, imo potius a politicis, p. 62. unde non opus esse manuum impositione, quamvis sit licita, p. 62. Omnes has actiones expediri nomine Principis, ejusque imperium ad ipsa earum interna et substantiam pertinere, p. 66. et non saltem ad circumstantias et externa.

§. XXV.

Hinc judicatur facile, qua fronte Autor Cap. IX. circa *judicia Ecclesiastica* versetur, quibus *Theologos interesse*, non *qua tales*, sed vice Principis, qua *Politicos* asserit, p. 70. Unde *neque necessarios* existimat, quia tantum doceant, exemplo Christi, quod vero, quomodo pessimam ipsius causam evertat, facile poterat deprehendere, p. 71. *Jus Episcopale* fictitium ipsi est p. 72. et ut vicissim liberalis sit in *Theologos, capitalibus etiam ipsos judiciis interesse posse*, asseverat, quasi in hoc momento eorum reponatur dignitas. p. 73. Ita Cap. X. tandem quidem concedit, Principem considerari in Ecclesia ut membrum, præterea hunc etiam canonem recte quidem urget, *quod omnes tangit, ab omnibus curari debere*, minus tamen recte applicat p. 80. sq. Cap. XI. operose a *Theologis* Imperium sacrorum removet internum, quod quidem opus non habebat, p. 83. et parum abest, quin *nemini illud competere* invitus fateatur, concedit enim internos actus esse *illuminationem, regenerationem*, in illosque *instuere ministros Ecclesie*, non minus largitur; *potestatis* tantum deneget nomen, quasi vero actus non præsupponat potentiam, aut effectum non ferat secum, vel quasi, si ministri non habent potestatem imperatoriam in illis actibus, illa ea propter caderet in principes, et non potius

tius in Deum ipsum, eumque solum. Sine omni ratione hoc *Gallionismum* dicit, p. 88. *non ens papisticum, deoquaxian, pestem Reipubl. et religionis*, p. 89. 90. ut videatur omnem velut bilem voluisse in ministros verbi evomere, quos etiam frequentissime pungit Cap. XII. ubi sine eorum consilio Principem *controversia, ut de Theologia irrogenitorum vera, et falsa, sinem imponere posse* p. 94. asserit, utpote quorum deliberatione nequidem opus habeat, p. 96. eamque potestatem compe-tere principi, qua tali, non qua Episcopo, nec qua Ecclesiae membro primario et nobilissimo, p. 101. unde etiam *politici magistratus* titulum p. 105. non satis dignum esse, scribit.

§. XXVI.

Occupat tandem extremum caput sententia de ordine in tribus ordinibus collocandis necessario. Habet enim auctor Cap. XIII. §. II. p. 108. sq. quod Ecclesiasticus ordo Politico præponitur, in Papatus reliquis; Papatus vero sine dubio ante Christum natum collocans existentiam; apud omnes enim de quibus constat, populos antiquissimos ordo ille fuit observatus. De Ægyptiis enim refert *Plato in libro de regno*, ut status sacerdotalis apud eos in quodam splendore ac majestate versaretur, eos non alios, quam præcipuos gerentes magistratus delegasse, sacerdotes. De Æthiopibus vid. *Strabo Lib. XVII. Geogr.* De Atheniensibus, *Josephus Lib. XIV. Cap. XVI.* De Romanis, *Centur. Magdeb. Cent. II. Cap. XV. Col. 258. Dion. Halicarn. Lib. II. De Gallis, Cæsaris Lib. VI. Bell. Gall.* Mirum itaque, quod hunc honorem personis Ecclesiasticis exhibitum inter gentilismi non numeravit reliquias! Toties imperite

G

obje-

objectus Moses Deus Aaronis huc etiam §. IV. p. no. trahitur perabsurde. Ab interprete Dei & quidem extra ordinem vocato, ad statum concludere Politicum, ut et a Principis præ ministris Ecclesiæ prærogativa, ad omnes homines in statu politico viventes, argumentari, iisque præ illis tribuere prerogativam, nexum habet solo ingenio Riperiano dignum. Assertio p. m. plena est calumniis, *Arbitraria esse Theologia dogmata, jurisprudentia divina*, qua posita hyperaspistes noster ex collatione utilitatis et nobilitatis utriusque studii, Theologici & Juridici vult conficere, hoc illi esse præferendum, adeoque ex hoc objecto ad eos argumentatur, qui in illo occupantur. In qua vero schola edoctus est Riperus, Theologiæ purioris dogmata esse arbitraria, Jurisprudentiæ divina et æterna? Impudenti animo & conscientiæ scriptoris debuisset ob oculos versari contrarium, ipsa meridiana luce liquidius. Etsi enim ministerium (quo orbi ingrato nihil dari potuit excellentius, quicquid etiam audaci allatratione in ejus contemptum effuriatur,) versetur interdum circa ea, quæ ab arbitrio Dei dependent, ut Sacramenta, ideone deterioris sit conditionis, & vilipendendum præ illis, qui circa ea versantur, quæ ex mero hominis imperantis arbitrio dependent? Gerris ficulis illa sunt vaniora! Theologia nimirum, nemine prudente reclamatur, objectum habet mere sacrum et divinum, quod disciplinarum omnium objectum longissime transcendit: uti enim a Deo est, ita de Deo docet, et ad Deum ducit. Apostolus PAULUS I. Cor. I, 20. sq. eandem vocat τὴν σοσοφίαν, quæ τὴν κοσμοσοφίαν infatuat & stultam faciat. Subjectum est anima, melior
pars

pars hominis; finis ejusdem est hominis aeterna salus, aeternique fruitio boni, non in certo tantum genere, sed simpliciter et absolute summi, quod nec oculis visum, nec auribus auditum, nec dum in cor hominis ascendit, quemadmodum hunc Theologiae finem cognoscimus ex verbis Servatoris nostri Jesu Christi, Joh. XX, 31. Omnia vero in Jurisprudencia se habent secus! Objectum sunt res civiles, subjectum est homo, qua corpus, et qua circa corpus, finis salus est politica & temporalis. Quis ergo sanae mentis arrogans adeo fuerit, ut ob disciplinarum Jurisprudenciam Theologiae praeponat praestantiam. Falsum est Jurisprudenciam leges complecti divinas, qua tales, cum eadem solum exhibeat civiles leges et politicas, qua tales. In reliquis futilibus autoris assertis, (ignorantiae Theologiae Dogmaticae et Exegeticae luculentis testimoniis), cum lubrico omnino innitantur fundamento, extricandis diutius immorari non allubescit: miramur potius, tantum in homine audaciae inveniri posse, ut de summa potestate Ecclesiae interna atque externa, ad quam probe discriminandam animi virorum exquisitissime eruditorum aciem suam adhibuerunt, et ad verbi divini limam accurate trutinandam operam adhibuerunt, adeo frivolum & praeposterum sustineat ferre judicium, & dum videtur magistratui a Deo constituto aliquid vindicare velle, illi potius detrahere, cum Christiani et Evangelici Principes, statusque, nunquam ea, qua fuerunt interna, et Deo soli relicta, sub suam cadere potestatem, fuerint professi. *Conf. Praefatio ad LL. Symbolicos Protestantium Electorum ac Principum admodum notabilis. Sufficit nobis,*

si vel maxime nonnullorum forte assensum sit reportaturus, prudentioribus tamen conatum ejus turbativum odio & execrationi esse futurum, ut in eo pluribus refutando, opus quidem non habeamus.

§. XXVII.

Tandem, ut ad institutum e diverticulo, ad quos nos Riperiana abduxerant portenta, redeamus, de impedimentis commoda Ecclesiæ prohibentibus, iisque adverfantibus, libertinismo, tædio rerum antiquarum vere talium et laudabilium, perversa e contrario antiquitatis, quæ tamen genuina non est, commendatione, aliisque pluribus, hoc præcipue seculo se efferentibus, seorsim agere nunc possemus, sunt enim multa huc spectantia argumenta, consideratione aliqua singulari perdigina; nos vero sermonem de iis ex parte fecimus in ipsa dissertatione nostra, & si qua forsân a nobis fuerint neglecta, sunt tamen ea omnia ita comparata, ut elici ex dictis queant facile, aut saltem ex supra dictis iudicium de iis facile institui posse videatur. Hinc juvat concludere verbis Theologi τῷ μακαρίῳ, D. JOH. GONR. DANHÄUERI, fideris illius Ecclesiæ nostræ Evangelicæ fulgidissimi (*quem ob ingenii vim, atque acutam in scribendo sublimitatem, Scotum Ecclesiæ nostræ, quod fecit nuper celeb. Philologus quidam, nefas fuerit appellare, cum scripta Scoti Papæi σωρευῶ sint obscurata minime,*) quæ extant T. I. Theolog. Conscient. Part. II. Dial. 3. p. 491. ubi de regni Christi designatione atque ΕΗΜΑΣΙΑ agitur, et Wittebergæ nostræ veritatis ad posteritatem valiturum, satisque idoneum præbetur testimonium, quod tamen non jaçantia vanæ, sed ad-
ver-

versus accusatores defensionis causa afferimus: Peregrinantes nunc et peragrantes per totum terrarum orbem, ut regnum Christi, quod est gratia, investigemus, nullam occurrit, in quod regni Messiani nota ex asse quadrent, nisi solum illud, quod WITTEBERGÆ, (ubi Cathedra Lutheri,) et qua huic consanguinitate fidei conjuncta sub Augustana confessionis invariata symbolo colligitur. Hac luce gaudet verbi, magistra fidei, legem Christi irretorto oculo sequitur, colit, veneratur, nullam fidem, nullum cultum Numinis admittit, nisi quem a Christo preceptum esse constat, pacem Christi spirat, & solatistvam, & sanctificam, et salvificam. Nulla hic doctrina resonat, que non scateat solatiis vere solidis, ac inter hac precipue asphaleia salutis, e remissione peccati in symbolo Apostolorum non frigide ac demoniace credenda, (cum demon satis noverit in Ecclesia esse remissionem peccatorum, sed eam sibi neget,) sed firma fiducia apprehendenda, applicanda, approprianda. Hanc qui habet, habet jus regni cœlorum, salutem et vitam; Neque tamen ordo divinus excluditur, pœnitentia seriva ac sincera ante, et prudentia timoris filialis post in tuendo hoc thesauro. DEUS nos in hac veritate sua sanctificet, verbum ipsius est veritas.

TANTUM.

CLARISSI-

CLARISSIMO
DN. RESPONDENTI AUTORI
M. HENRICO JOHANNI
BÜTEMEISTERO
GRATIAM SPIRITUS S. AMPLISSIMAM
OMNEMQUE FELICITATEM

PRÆCATUR

PRÆSES.

Magni sane ponderis argumentum est, quod in dissertatione tua pertractatum deprehendi. Pertractus es ad illud excutendum pulchritudine quadam insigni et utilitate, quam in eo deprehendebas, nec territus es difficultate illius, protinus in omnium oculos incurrente, quotquot summam rei recte perpendunt. Neque infeliciter illo labore, quae Dei benignitas est, perfunctum te video, non solum, quia mature satis de rebus ecclesiae iudicas, verum etiam, quod aetati majori, annisque et experientiae relinquendum est, modeste tibi in alium olim laborem reservas.

vat. Placet praeterea, quod ALBERTI RIPERI
asserta falsissima simul refutes, quae equidem non
turbabunt viros prudentes reiique gnaros, minus
tamen cautos ad Syrtes quasdam deducere pote-
rant, unde non facile absque naufragio eluctari
liceat. Duo nimirum sunt extrema, quae omni
studio cavenda veniunt, a Nostratibus dudum mon-
strata, ne impingerent posteri in alterutram par-
tem atque misere alliderent. Alterum eorum,
qui omnem curam religionis a Principe abesse de-
bere existimant; alterum illorum est, qui illam ipsi
tribuunt, sed ita ut in ecclesiae aliquod dominium
commutent. Sicut per Lutheri repurgationem a
priori extremo Deus majores nostros liberavit, ita
ipsi grates agenda, quod ab altero extremo eccle-
siam puriorem hactenus praestitit immunem. Quod
praeter alios gravissime monuit aliquando Vir de
coetu Dei orthodoxo, & Patria cum primis Tua,
Honoratissime Domine Autor, optime insigniter-
que meritus, MICHAEL VVALTHERUS, ubi
de Cura religionis ad principem spectante disserit,
et quomodo ipsi competat, idoneis argumentis osten-
dit *Quadragesima Miscell. N. XVI. p. 572. sq.* Rem-
igitur Dei & causam veram bene defendis, atque
sic te majoribus prudentiae Theologicae experimen-
tis praeparas, ac profectuum sacrorum specimen
non postremae classis exponis. Quapropter non
com-

communi saltem, quo ferimur in nostrorum incre-
menta, sensu tibi gratulor, verum etiam peculiari
voluptatis genere perfundor, cum meminerim Te
non saltem ad me accessisse stipatum commendatio-
ne Venerandi Theologi, nostrique amantissimi, D.
POLYCARPI LYSERI, Praefulis Cellensium ec-
clesiarum meritissimi, verum etiam in convictum
museumque a me receptum, expectationi respondisse
non absque successu. Quem ut Deus propitius por-
ro clementissime Tibi largiatur, conatusque Tuos
felices & auspiciatos esse, ac sicut de promovendis
ecclesiae commodis in cathedra Lutheri differis, ita
tuis aliquando laboribus amplissime ea promoveri
atque locupletari jubeat, ex animo toto Tibi pre-
cor. Novi enim haec esse vota tum PARENTIS
Tui Amplissimi, tum Patru, quem Parentis instar
colendum, venerandumque habes, DN. BÜTE-
MEISTERI, Göttingensium Antistitis Generalis,
non sine honoris atque amoris significatione mihi
commemorandi: Quibus uti nihil potius aut anti-
quius habes, ita quoque sine calcaribus meis, ut
cursu studiorum tuorum porro feliciter continu-
ando ea adimpleas, omni contentione anniteris.
Me vero habebis Tibi, Tuisque commodis ex animo
semper faventem, et de incrementis tuis porro non
parum gavisurum! Scribebam die XXIII. Martii
A. O. R. MDCCXVII.

ad 30.

ad 30.

94 A 7347(1)

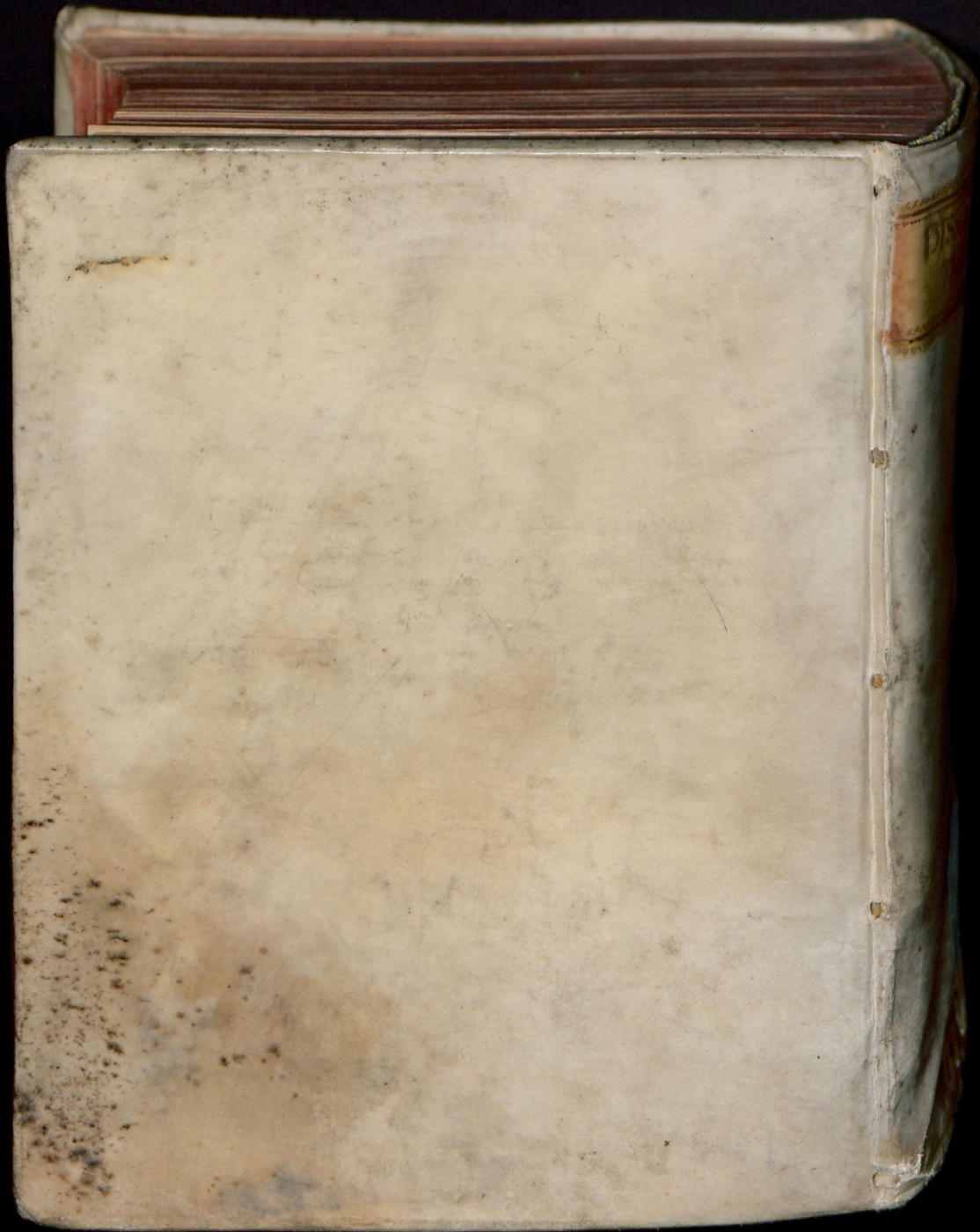
ULB Halle 3
000 523 054

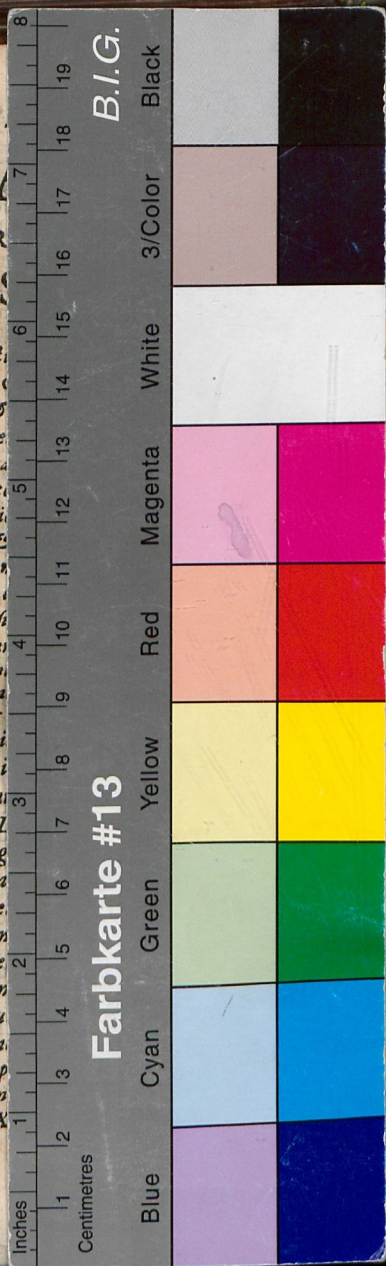

Sb.

WMA

C: 23

27

כ"ט

DISSERTATIO THEOLOGICA
DE

**PROMOVENDIS COMMODIS
ECCLESIAE EVANGELICO-
LUTHERANÆ,**

QUA SIMUL

**TERATOLOGIÆ ALB. RIPERI,
IN SCRIPTO
MOSES DEUS AARONIS PROLATÆ, REFELLUNTUR**

QUAM

SUB PRÆSIDIO

VIRI SUMME VENERABILIS

DN. MARTINI CHLADENII

S. THEOL. DOCT. EJUSD. PROF. PUBL. ORDIN. ALUMNORUM
REGIO-ELECTORALIIUM EPHORI, ORD. ITEM THEOLOG.
II. T. DECANI,

*PATRONI, FAUTORIS, ET STUDIORUM SUORUM
AMPLIFICATORIS, OLIM HOSPITIS*

OMNI, QUO DECET, CULTU PROSEQUENDI
E CATHEDRA D. LUTHERI

D. XXIX. MART. A. MDCCXVIII.

DISCUTIENDAM PROPONET

HENRICUS JOHANNES BÜTEMEISTER,
CELLENSIS

ART. MAG. ET S. TH. CULT.

WITTENBERGÆ EX TYPOGRAPHEO FINGELIANO.